

Επαμεινώνδα Ι. Σταματιάδη

ΣΑΜΙΑΚΑ

Τόμος Α

Παραχώρηση άδειας ψηφιοποίησης και διανομής

Ηλίας Αθ. Γιαννουλόπουλος

Ψηφιοποίηση

Εργαστήριο Ψηφιακής Τυπογραφίας και Μαθηματικών Εφαρμογών

Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μαθηματικών

Σάμος 2010

Και οι τέσσερις τόμοι της μετάφρασης των «Σαμιακών» είναι διαθέσιμοι (ιδιωτική έκδοση):

Βιβλιοπωλείο Γιαννουλόπουλου
Στάση ΚΤΕΛ, Βαθύ Σάμου
Τηλέφωνο: ++30-22730-80580
Τηλεομοιότυπο: ++30-22730-23824
Email: igiannouloupoulos [AT] gmail [DOT] com

Τα πνευματικά δικαιώματα ανήκουν στον Η. Γιαννουλόπουλο. Απαγορεύεται η εμπορική εκμετάλλευση του παρόντος, η μεταβολή του καθ' οιονδήποτε τρόπο, καθώς και η επαναδιανομή του από άλλες ιστοσελίδες.

Υπεύθυνος ψηφιακής έκδοσης: Α. Τσολομούτης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μαθηματικών.

Στοιχεία ψηφιοποίησης: Η ψηφιοποίηση έγινε με φωτογραφική αναπαραγωγή στα 15 Mpixels. Η επεξεργασία των αρχείων έγινε σε GNU/Linux 2.6.18.

Αντί προλόγου...

Ο πρώτος τόμος από τα «Σαμιακά» και η «Λαογραφία» της Σάμου του Επαμεινώνδα Σταματιάδη, στη μετάφραση του 1965 των Ι. Ζαφείρη και Ν. Μύτικα, είναι τα πρώτα έργα που ψηφιοποιήθηκαν από το Εργαστήριο Ψηφιακής Τυπογραφίας και Μαθηματικών Εφαρμογών, του Τμήματος Μαθηματικών του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Το εργαστήριο έχει πρόγραμμα ψηφιοποίησης σημαντικών για τη Σάμο έργων για τα οποία μπορούμε να εξασφαλίσουμε τα δικαιώματα για την ψηφιακή έκδοση ή έργων τα πνευματικά δικαιώματα των οποίων έχουν λήξει.

Η επιλογή των Σαμιακών και της Λαογραφίας, έγινε με το σκεπτικό ότι αυτά είναι και δυσέυρετα (ειδικά η Λαογραφία δεν υπάρχει πια στο εμπόριο) αλλά και ευρέως γνωστά ως έργα, τόσο στον Σαμιακό λαό όσο και στους επιστήμονες Ιστορικούς, αφού αποτελούν μια από τις συχνότερες (αν όχι τη συχνότερη) αναφορά στην βιβλιογραφία της Ιστορίας της Σάμου.

Από τη θέση του διευθυντή του εργαστηρίου θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Ηλία Γιαννουλόπουλο για την ευγενική παραχώρηση της απαιτούμενης άδειας για τον Τόμο Α των «Σαμιακών», καθώς και τον ??? Ζαφείρη για την ευγενική παραχώρηση της απαιτούμενης άδειας για τον τόμο της Λαογραφίας των «Σαμιακών».

Επίσης ευχαριστώ θερμά την Κ. Ζορμπαλά, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Μαθηματικών για την πολύτιμη βοήθειά της.

Πιστεύω ότι με τέτοιες δράσεις, πέραν της προφανούς επιστημονικής τους αξίας, το Πανεπιστήμιο ενισχύει τους δεσμούς του με την τοπική κοινωνία αλλά και συνεισφέρει στη διάχυση της γνώσης που σχετίζεται με τον τόπο. Ελπίζω η τοπική κοινωνία να αγκαλιάσει αυτή την προσπάθεια και να συνεισφέρει στην ανεύρεση σπάνιου υλικού για τη Σάμο, αλλά και για γειτονικά νησιά όπως η Ικαρία.

Αντώνης Τσολομούτης, Σάμος 2010.

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ Ι. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ

ΣΑΜΙΑΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

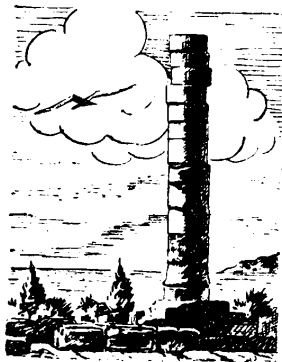
ΤΗΣ

ΣΑΜΟΥ

ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΝΑΡΧΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1880

ΤΟΜΟΣ Α΄

Β΄ ΕΚΔΟΣΗ "ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΜΕΝΗ,,

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ι. ΖΑΦΕΙΡΗΣ - Ι. ΣΟΦΟΥΛΗΣ Ο. Ε. ΣΤΑΔΙΟΥ 48

ΑΘΗΝΑ ΙΟΥΛΙΟΣ 1965

01 FEB. 1994

938.975
ΣΤΑ

033547

ΣΤΗ ΣΑΜΟ

ΤΗΝ ΕΝΔΟΞΗ ΚΑΙ ΠΟΛΥΑΓΑΠΗΜΕΝΗ

ΠΑΤΡΙΔΑ

ΑΦΙΕΡΩΝΩ

ΣΑΝ ΜΙΚΡΗ ΜΟΥ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Ὁ Πυθαγόρας καὶ τὸ σύστημά του

Τὴν ἴδια ἐποχὴ πού ὁ Πολυκράτης ἀνέβαζε τὴ Σάμο, στὴ πιὸ μεγάλη τῆς δύναμη καὶ δόξα, ἓνας ἄλλος περίφημος ἄντρας, τῆς ἔδινε πρόσθετη φήμη μὲ τὴ σοφία καὶ μὲ τὰ ἔργα του. Ἦτανε δὲ αὐτός, ὁ Πυθαγόρας, ὁ γυιὸς τοῦ Μνήσαρχου.

Θέλοντας νὰ προσδιορίσουμε μὲ ἀκρίβεια τὸ χρόνο τῆς γέννησης τοῦ Πυθαγόρα, σκοντάφτουμε σὲ πολλές δυσκολίες, γιατί ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς σοφοὺς, πού ἀσχολήθηκε μὲ αὐτὸ τὸ θέμα, κατέληξε στὴ δική του γνώμη. Θεωροῦμε ἄσκοπο ν' ἀπαριθμήσουμε τὶς διαφορὲς αὐτὲς γνώμες, κι' ἐπειδὴ κρίνουμε πιὸ σωστὴ ἐκείνη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, ὁ Πυθαγόρας γεννήθηκε τὴν 50ῇ Ὀλυμπιάδα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 580—576 π.Χ., συντασσόμαστε μαζί της.

Ἀλλὰ οἱ ἀρχαῖοι διαφωνοῦν καὶ γιὰ τὸν τόπο τῆς γέννησης τοῦ Πυθαγόρα. Οἱ μὲν: Ἀριστόξενος, Θεόπομπος καὶ Ἀρίσταρχος τὸν λένε Τυρρηνό. Ὁ δὲ Νεάνθης τὸν λέει Σύριο ἢ Τύριο, κι' ἄλλοι, Φλιάσιο ἢ Μεταποντίνο. Ἀλλὰ τὶς παράλογες αὐτὲς γνώμες τὶς κριτικάρανε πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ ἀπὸ τοὺς νεώτερους συγγραφεῖς κι' ἀποδείξανε μὲ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα ὅτι ὁ Πυθαγόρας εἶναι Σαμιώτης¹.

Ὁ Κλεάνθης ἀναφέρει στὸν Πορφύριο² ὅτι ὁ Μνήσαρχος, ὁ πατέρας τοῦ Πυθαγόρα ἦταν Τυρρηνός, ἀπὸ κείνους πού ἀποικήσανε τὴ Λήμνο. Ἦρθε δὲ στὴ Σάμο, ἔγινε πολίτης κι' ἔζησε καὶ πέθανε αὐτοῦ.

Ὁ δὲ Παυσανίας, πέφτοντας σ' ἓνα τερατώδικο χρονικὸ λάθος, λέει ὅτι ὁ Μνήσαρχος ἦτανε ἕγγονος τοῦ Ἰππασοῦ πού μετανάστεψε ἀπὸ τὴ Φλιούντα στὴ Σάμο³, ἀλλὰ ὁ Ἰππασος μετανάστεψε ὕστερα ἀπὸ τὴν κάθοδο τῶν Ἑρακλειδῶν, κι' ὁ Μνήσαρχος ἔζησε περισσότερο ἀπὸ 500 χρόνια κατοπινώτερα. Ὅπως ὅμως κι' ἂν ἔχη ἡ ὑπόθεση, ὁ Μνήσαρχος κατοικώντας στὴ Σάμο καὶ θεωρούμενος Σαμιώτης, παντρεύτηκε τὴν Πυθαΐδα, πού ἦτανε ἀπόγονος τοῦ Ἀγκαίου, τοῦ πρώτου βασιλῆα τῆς Σάμου, κι' ἀπόχτησε τρεῖς γυιούς, τὸν Εὐνοῖο, τὸν Τυρρηνό καὶ τὸν Πυθαγόρα καὶ μιὰ κόρη, τὴ Θεμιστόχλεια⁴.

1. Σενιέ: Ὁ Πυθαγόρας καὶ ἡ φιλοσοφία του.

2. Πορφύρ.: Βίος Πυθαγ. 3.

3. Παυσαν. Β. 12.

4. Ἰαμβλίχος: στὸ βίος Πυθαγόρα Κ. 2.

Καὶ καθὼς συμβαίνει μ' ὅλους τοὺς ἑνδοξοὺς ἄντρες τῆς ἀρχαιότητος, ἔτσι καὶ γιὰ τοῦ Πυθαγόρα τὴ γέννηση καὶ τὴν πρώτη ἀγωγή, ὑπάρχουν ἓνα σωρὸ μῦθοι. Διαδίδουμε στὸν Π ο ρ φ ὶ ο, ὅτι ἓνας Σαμιώτης ποιητὴς ἐπλασε τὸ μῦθο πῶς ὁ Πυθαγόρας γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Πυθαΐδα:

*Πυθαγόρην θ' ὃν τίκτε Διὶ φίλῳ Ἀπόλλωνι
Πυθαΐς, ἣ κάλλος πλεῖστον ἔχει Σαμίων*

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰάμιδλιχος διηγίεται μιὰν ἄλλη, ἐξίσου θαυμαστὴ γέννηση τοῦ Πυθαγόρα: Ὁ Μνήσαρχος, λέει, ὁ πατέρας τοῦ Πυθαγόρα, ποὺ ἔφτιαχνε κοσμήματα ἢ ἦταν ἐμπορὸς, μέλλοντας κάποτε νὰ ταξιδέψῃ, μαζὺ μὲ τὴ γυναίκα του τὴ Παρθενία, στὴ Συρία, γιὰ ἐμπορικὲς δουλειές, ρώτησε τὸ μαντεῖο ἂν τὸ ταξίδι του θά ναι χαρούμενο κι' ἐπικερδές. Καὶ τὸ μαντεῖο τοῦ ἀπάντησε ὅτι θὰ κερδίσῃ πάρα πολλὰ χρήματα μ' αὐτὸ τὸ ταξίδι, καὶ ἡ Παρθενία ποὺ ἦταν ἔγκυος, θὰ γεννήσῃ ἓνα γυιὸ τὸν ὁποῖο δὲν θὰ ξεπεράσῃ ποτὲ κανένας στὴν ὁμορφιά καὶ στὴ σοφία κι' ὁ ὁποῖος θὰ κάμῃ πολὺ μεγάλο καλὸ στὸ ἀνθρώπινο γένος. Ὅταν ὁ Μνήσαρχος τᾶκουσε αὐτὰ σκέφτηκε πῶς, ἂν τὸ παιδί ποὺ περίμενε δὲν θὰ ἦταν ἔξοχο καὶ θεόσταλτο, δὲν θὰ προανάγγελε ὁ χρησμός τὴ γέννησή του, καὶ μετονόμασε τὴ γυναίκα του ἀπὸ Παρθενία σὲ θαΐδα, τὸ γυιὸ δὲ ποὺ τοῦ γεννήθηκε τὸν ὀνόμασε Πυθαγόρα, ἐπειδὴ προφήτεψε γι' αὐτὸν ἡ Πυθία. Καθὼς δὲ γράφει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὁ Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος, ἱστορεῖ ὅτι ὕστερα κεῖνος ἀποκλήθηκε Πυθαγόρας, γιὰτὶ ἔλεγε τὴν ἀλήθεια καθὼς καὶ ἡ Πυθία· καθὼς δὲ λένε ἐκεῖνοι ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὶς ἀνατολικὲς γλῶσσες, τὸ ὄνομα παράγεται ἀπὸ τὶς δυὸ σασκρητικὲς λέξεις π ι τ ᾶ καὶ γ ο υ ρ ο ὺ, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μὲν πρώτη σημαίνει σπίτι ἢ τόπο συνελύσεως, ἡ δὲ δευτέρη πρόεδρο συνεδριάσεως ἢ δάσκαλο ἐνὸς σχολείου· ἔτσι, κατὰ τὴ γνώμη τους, ἡ λέξις Πυθαγόρας σημαίνει: διευθυντὴς διδασκαλείου.

Καὶ ὁ μῦθος προσθέτει πῶς, ὅταν ἀκόμα ἦτανε βρέφος, ἀποκαλύφτηκε τὸ λαμπρὸ τοῦ μέλλον, γιὰτὶ κατὰ τὶς πρῶτες μέρες τῆς γέννησής του φάνηκε νὰ τὸν σκεπάζῃ μιὰ θεϊκὴ λάμψη μέσα στὴ κούνια του. Ὅσο δὲ τὸ παιδί μεγάλωνε, τόσο καὶ φανερόνονταν οἱ σωματικὲς καὶ ἠθικὲς του ἀρετές· γιὰτὶ ὁ Πυθαγόρας, καθὼς λέει ὁ Δικαίαρχος, προικίστηκε ἀπὸ τὴ φύση πλουσιόπαροχα, ὄντας μεγαλοπρεπὴς καὶ ὑψηλόφρονas κι' εἶχε πολὺ χάρη κι' ὁμορφιά ἢ ὁμιλία του καὶ ἡ συμπεριφορὰ του καὶ ὅλοι του οἱ τρόποι, καθὼς δὲ λέει ὁ Πορφύριος, ἦταν ὁ πιὸ ὁμορφος ἀπ' ὅσους γεννήθηκαν στὸν κόσμον ὡς τότε κι' ὁ πιὸ θεοπρεπὴς, στίς συνήθειές του δὲ ἦτανε κοσμιώτατος καὶ ἡ συμπεριφορὰ του καὶ οἱ τρόποι του ἦταν γεμάτοι χάρη. Ὁ δὲ Ραδχέτερ λέει πῶς βρῆκε στὸ Μουσεῖο τῆς Νεάπολης ἓνα ὀρειχάλκινον κεφάλι, γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχει

τῇ γνώμῃ ὅτι ἀπεικονίζει τὴν ἀληθινὴν μορφή τοῦ Πυθαγόρα, καὶ τὸ ὅποιο εἶναι καμωμένο ἀπὸ τὸν Λύσιππο, ὁ ὁποῖος τὸ δούλεψε ἀπὸ ἑνα ὁμοίωμα ποῦ ἄφησε ὁ γυῖος τοῦ Πυθαγόρα.

Ἀφοῦ δὲ πέθανε ὁ Μνήσαρχος, ὁ Πυθαγόρας, ποῦ εἶχε μεγάλο ζῆλο στὴ μόρφωση, μαθήτεψε κοντὰ στὸν Φερεκύδη ποῦ ἔμενε τότε στὴ Σάμο, ἢ καθὼς λένε ἄλλοι, πῆγε καὶ παρακολούθησε τὰ μαθήματά του στὴ Λέσβο, κατὰ σύσταση τοῦ θεοῦ τοῦ Ζωῆλου. Ὅταν δέ, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ δασκάλου του, γύρισε στὴ Σάμο, πῆρε μαθήματα ἀπὸ τὸν Ἑρμοδάμαντα, τὸν ἀπόγονο τοῦ Κρεωφύλου, ὕστερα δὲ ἀπὸ τὸν Ἀδάριδα τὸν Ὑπερβόρειο καὶ ἀπὸ τὸν Ναζαράτο ἢ Ζαράτο, τὸν μάγο· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν ὑπερβολικὰ φιλομαθής, δὲν ἀρκέστηκε στὰ ὅσα ἔμαθε ἀπὸ τόσους σοφοὺς ἄντρες στὴ Σάμο. Γι' αὐτό, μιὰ νύχτα, καὶ σὲ ἡλικία 18 χρονῶ, ἀναχώρησε ἀπὸ τὴ Σάμο κι' ἀφοῦ πέρασε στὴ Μίλητο, ἐξοιολογήθηκε στὸν ἀκμάζοντα τότε σοφὸ Θαλῆ, τὸν πόθο ποῦ τὸν κάτεχε γιὰ νὰ δῇ μεγάλες πολιτείες καὶ νὰ γνωρίσῃ τὴ σοφία τους. Ἀφοῦ δὲ ὁ Μιλήσιος σοφὸς παίνεψε τὴ φιλομάθειά του, ἔφυγε κι' ἀπὸ κεῖ, καὶ πέρασε στὴ Σιδῶνα, ὅπου, ἔμεινε πολὺ καιρὸ καὶ διδάχτηκε τίς ἱεροτελεστίες καὶ τὰ μυστήρια. Ἀπὸ τὴ Σιδῶνα πῆγε στὴν Αἴγυπτο, ὅπου παρακολούθησε τὸν Αἰγύπτιο ἀρχιπροφῆτη Σώγχηδα καὶ τὸν Οἰνουφέα τὸν Ἡλιουπολίτη, ὁ ὁποῖος τὸν κατήχησε στὰ Αἰγυπτιακὰ μυστήρια, ἀπὸ τὰ ὅποια καὶ αὐτὸς ὕστερα μιμήθηκε τὰ συμβολικὰ καὶ τὰ ἀπόκρυφα⁵.

Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Πολυκράτης, προδίδοντας τὸ λαμπρὸ μέλλον τοῦ Πυθαγόρα, τοῦ ἔδωσε, ὅταν ἔφευγε ἀπὸ τὴ Σάμο, συστατικὲς ἐπιστολὲς πρὸς τὸν Ἄμαση, ποῦ βασίλευε τότε στὴν Αἴγυπτο καὶ ὁ ὁποῖος τὸν ὑποδέχτηκε μὲ φιλοφρόνηση. Ἀφοῦ δὲ παρέμεινε στὴν Αἴγυπτο ἐπὶ 22 χρόνια, μετέδθηκε ἀπὸ κεῖ στὴ χώρα τῶν Χαλδαίων γιὰ νὰ διδαχθῇ τὴν τέχνη τῶν μάγων· ἐκεῖ ὁμοίως πιάστηκε αἰχμάλωτος ἀπὸ τὸν Καμβύση καὶ μεταφέρθηκε στὴ Βαβυλώνα ὅπου διέμεινε 12 χρόνια καὶ ἐκπαιδεύτηκε ἀπὸ τοὺς μάγους· ἐδῶ δέ, καθὼς λέγεται, ἔκανε παρέα μὲ τοὺς προφῆτες Ἰεζεκιήλ καὶ Δανιήλ καὶ ὠφελήθηκε πολὺ ἀπὸ τίς γνώσεις τους· ἡ δὲ φήμῃ του ἔφτασε μέχρι τίς πιὸ μακρινὲς χῶρες τοῦ κόσμου.

Ὅταν πουλήθηκε ἀπὸ τὸν Καμβύση σὰν δούλος, ἐξαγοράστηκε κι' ἀπελευθερώθηκε, καθὼς ἱστοροῦνε μερικοί, ἀπὸ τὸν τύραννο τοῦ Κρότωνα, ὁ ὁποῖος ἔτυχε τότε νὰ θρίσκειται στὴ Βαβυλώνα, καθὼς δὲ λένε ἄλλοι, ἀπὸ ἑνα πλούσιο Κροτωνιάτη, τὸν Γίλλο. Κατόπιν ὁ Πυθαγόρας ἐπισκέφτηκε τὴν Περσία κι' ἀφοῦ ἔτσι συμπλήρωσε τίς περιηγήσεις του, ἀποφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴ Σάμο φορτωμένος μὲ γνώσεις καὶ ὄντας 56 ἢ 60 χρονῶ. Κατὰ τὴν ἐπι-

5. Πλουτάρχ.: Ἰσὶς καὶ Ὅσιρις. 10.

στροφή του, επισκέφτηκε και την Ἀθήνα για νὰ διδαχθῇ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνα καὶ ὅπου λένε, ὅτι δημιούργησε μιὰ μουσικὴ σχολὴ τῆς ὁποίας ἡ μνήμη διατηρήθηκε γιὰ πολλοὺς αἰῶνες κατόπιν (κατὰ τὴν περιγραφὴ τῶν Ἀθηναίων ποὺ ἔκαμε ἓνας ἀνώνυμος τὰ 1400, καὶ ἡ ὁποία διασώζεται στὴ βιβλιοθήκη τῆς Βιέννης, διαβάζονται τὰ ἐξῆς: «Ἐς γοῦν τὴν ἀκρόπολιν ἡμῶν εἰσερχομένων, εὐρίσκομεν ἐν μικρὸν διδασκαλεῖον, ὅπερ ὑπῆρχεν τῶν μουσικῶν, ὅπερ Πυθαγόρας ὁ Σάμιος συνεστήσατο»). Ὑστερα πῆγε στὴ Σπάρτη γιὰ νὰ διδαχθῇ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου. Ἀφοῦ δὲ ἀναδείχτηκε δυὸ φορές ὀλυμπιονίκης, πῆγε στὴ Δῆλο ὅπου πρόσφερε θυσία στὸν Ἀπόλλωνα τὸν Γεννῆτορα. Μετὰ πῆγε στὴ Κρήτη στοὺς μύστες τοῦ βουνοῦ Μόργου, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς Ἰδαίους Δαχτύλους· ἐκεῖ οἱ μύστες τοῦ ἔκαμαν καθαρμὸ μὲ ἀστροπελέκι (κεραυνία λίθος) ἀφοῦ ἔμεινε ἀπὸ τὴν αὐγὴ ξαπλωμένος δίπλα στὴ θάλασσα, τὴ νύχτα δὲ δίπλα στὸ ποτάμι στεφανώθηκε μὲ μαῦρα ἀρνίσια μαλλιά, καὶ ἔπειτα κατέβηκε μαζὺ μὲ τὸν Ἐπιμενίδη τὸν Μέγα στὸ Ἰδαῖο. Ἐκεῖ ἀφοῦ εἶδε τὸ θρόνο καὶ τὸν τάφο τοῦ Δία χάραξε ἀπάνω ἓνα ἐπίγραμμα ποὺ ἀρχίζει: «ἽΩδε θανὼν κεῖται Ζᾶν, ὃν Δία κικλήσκουσιν». Στὸ τέλος δὲ ἀνάφερε κείμενον ποὺ τὸ γράψε: «Πυθαγόρας τῷ Δί»!!

Ἀφοῦ δὲ ὁ Πυθαγόρας ἐπέστρεψε στὴ Σάμο, ὠργάνωσε ἓνα σχολεῖο, ποὺ ἀποκλήθηκε «Πυθαγόρου Ἡμικύκλιον» καὶ ὅπου δίδασκε ὅσους ἔρχονταν νὰ τὸν ἀκούσουν· ἀλλὰ κι' ἔξω ἀπὸ τὴ πόλη, σὲ μιὰ ἀπομονωμένη θέσῃ εἶχε ἓνα ἰδιαιτέρο μέρος, κι' ἐκεῖ κατέφευγε καὶ ἀφείρωνε τὸν ἑαυτό του στὶς ψηλές του μελέτες.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴ πολύχρονη του περιπλάνηση, δὲν παρέμεινε γιὰ πολὺ καιρὸ στὴ Σάμο, δυὸ δὲ λένε πὼς εἶναι οἱ αἰτίες τοῦ ἐκπατρισμοῦ του. Καὶ καθὼς μερικοὶ ἱστοροῦνε, οἱ φιλοσοφικὲς καὶ μαθηματικὲς θεωρίες τοῦ Πυθαγόρα, δὲν ἄρεσαν στὸν Ἀναξίμανδρο τὸ Μιλήσιο, ὁ ὁποῖος δημοσία τὸν κατηγόρησε γιὰ ταραξία καὶ ἄπιστο. Ὁ Πυθαγόρας ἀντέκρουσε μὲ εὐγλωττία τίς κατηγορίες ἀλλὰ ἀφοῦ δὲν κατόρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς ἐχθροὺς ποὺ τοῦ ξεσήκωσε ὁ Ἀναξίμανδρος, ἀναγκάστηκε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ Σάμο, ἀφοῦ κρύφτηκε γι' ἀρκετὸ καιρὸ, ἄγρια καταδιωκόμενος⁶. Ἀκόμα δὲ καὶ σήμερα ὑπάρχει στὸ νότιο μέρος τοῦ Κέρκη ἓνα σπήλαιο στὸ ὁποῖο δύσκολα μπορεῖς ν' ἀνεβῆς, καὶ τὸ ὁποῖο ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς ντόπιους «Σ π ή λ α ι ο τ ο ὺ Π υ θ α γ ὁ ρ α», γιὰτὶ μιὰ ἀρχαία παράδοση ἀναφέρει πὼς ἐδῶ κρύφτηκε ὁ Πυθαγόρας δταν τὸν κυνηγοῦσαν.

Κατὰ τὴ γνώμη ὅμως, ποὺ μᾶς φαίνεται καὶ πιθανώτερη, ἄλλων ἱστορικῶν οἱ ὁποῖοι παίρνουν ὑπόψιν τους, τὸ πόσο δύσκολα μποροῦνε νὰ συμδιδα-

6. Ράμσεϋ: Κόρου περιήγ. Τόμ. Β' 132.

στούν ἡ σοφία καὶ ἡ τυραννία, ὁ Πυθαγόρας, ὅταν ἐπέστρεψε στὴ Σάμο καὶ τὴ βρῆκε κάτω ἀπὸ τὸ τυραννικὸ καθεστῶς τοῦ Πολυκράτη, ἀποφάσισε ὁ ἴδιος νὰ ἐκπατρισθῇ. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνεχώρησε ἀπὸ τὴ Σάμο, πῆγε στὸ Κρότωνα ἀπὸ εὐγνωμοσύνη, γιατί ἓνας Κροτωνιάτης τὸν ἐλευθέρωσε στὴ Βαθυλῶνα, τότε ποὺ ἦτανε δοῦλος, καὶ γιὰ νὰ διδάξῃ σ' ἐκείνη τὴ πόλῃ. Ἔχει δίκηο λοιπὸν ὁ Κικέρων ὅταν λέει πῶς ἡ μεγάλη Ἑλλάδα (δηλ. ἡ Ἑλλάδα τῶν ἀποικιῶν τῆς Ἰταλίας) χρωστάει τὸν πολιτισμό, τοὺς νόμους καὶ τίς τέχνες της στὸν Πυθαγόρα.

Λένε δὲ πὼς τὴ μετάβαση τοῦ Πυθαγόρα στὴν Ἰταλία, τὴν εἶχε προφητέψει ἀπὸ παλαιά, ἡ περιβόητη Σαμία Σίθυλλα Φυτῶ, ἡ ὁποία εἶχε πεῖ:

Ἐξ Ἰάδος χώρας ἦξει σοφὸς Ἰταλίδῃσιν

Ὅταν δὲ ἦρθε στὸν Κρότωνα, κατοίκησε στὸ σπίτι τοῦ πασίγνωστου ἀθλητῆ Μίλωνα· βασίλευε δὲ τότε στὴ Ρώμῃ ὁ Σέρβιος Τύλλιος καθὼς λέει ὁ Τίτος ὁ Λίβιος, ἢ ὁ Ταρκύνιος Σουπέρβος, καθὼς λένε ἄλλοι. Ἀφοῦ δὲ εἶναι ἔτσι, καταπέφτει ὁ ἰσχυρισμὸς ἐκείνων ποὺ ἐπιμένουν ὅτι ὁ Πυθαγόρας ὑπῆρξε δάσκαλος τοῦ Νουμᾶ⁷ καὶ στερεώνεται ἡ γνώμη τοῦ Πλουτάρχου ποὺ λέει ὅτι ὅσοι τὸ ἰσχυρίζονται αὐτό, νομίσανε γιὰ σφόδρ Πυθαγόρα, ἓνα ἄλλο Πυθαγόρα ἀπὸ τὴ Σπάρτη, ὁ ὁποῖος νίκησε στὸ στάδιο κατὰ τὴν 11ῃ Ὀλυμπιάδα, στὸ τρίτο χρόνο τῆς ὁποίας ἀνέβηκε ὁ Νουμᾶς στὸ θρόνο⁸.

Τότε δὲ στὴ Μεγάλη Ἑλλάδα ὑπῆρχε μεγάλη διαφθορά, ἀλλὰ ὁ Πυθαγόρας ἀντὶς νὰ χτυπήσῃ ἀμέσως γιὰ νὰ καταστείλῃ τὴν ἀκολασία, προσπάθησε μὲ τὸ παράδειγμά του καὶ μὲ τίς προτροπές του νὰ συνετίσῃ σιγὰ - σιγὰ τοὺς ἀνθρώπους· κατ' ἀρχὰς δὲ συμμορφώθηκε καὶ κεῖνος μὲ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς ποὺ εἶχαν οἱ Κροτωνιάτες, ντύθηκε ὥπως ἐκεῖνοι, φόρεσε χρυσοὺ στεφάνι στὸ κεφάλι κι' ἔβαλε στενὴ περισκελίδα. Ἐκμεταλλευόμενος δὲ τὴ φήμῃ ποὺ εἶχε ἀποκτήσῃ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, καὶ τὴν καλοπιστία τῶν κατοίκων, θέλοντας δὲ συνάμα νὰ καταπλήξῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ πηγαίνουν ν' ἀκοῦνε μὲ περισσότερο σεβασμὸ τὴ διδασκαλία του, διακήρυξε⁹ πὼς τὴν πρώτη φορὰ γεννήθηκε μὲ τὸνομα *Α ἰ θ α λ ἰ δ η ς* κι' εἶχε πατέρα τὸν Ἑρμῆ καὶ μάνα μιὰ πόρνη ἀπὸ τὴ Σάμο· ὅταν δὲ ὁ οὐράνιος πατέρας του τοῦ εἶπε νὰ τοῦ γυρέψῃ ὅ,τι θέλει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀθανασία, αὐτὸς τοῦ ζήτησε τὸ χάρισμα νὰ θυμᾶται καὶ ζωντανὸς καὶ πεθαμένος, ὅλα, ὅσα θὰ

7. Ἀπ.αν.: Ἐμφυλ. Β. 29 — Ὁδ.δ. Μεταμορφ. ΙΕ' 60.

8. Πλουτάρχ.: Βίος Νουμᾶ 3 — Κικέρων. Β. 15 — Τίτος Λίβιος βιβλ. 8ον σελ. 23.

9. Σχολ. Ἀπόλλων. Ροδίου: Ἀργον. Α'. 645.

συμβαίνουν. Μετά δὲ ἀπὸ τὸν Λιθαλίδη, γεννήθηκε σὺν Εὐφοροῦς, γιὸς τοῦ Πανθόου καὶ ἀφοῦ πλήγωσε, κατὰ τὸν Τρωϊκὸ πόλεμο, τὸν Πάτροκλο, σκοτώθηκε κι' αὐτὸς ἀπὸ τὸ Μενέλαο· συμπλήρωνε δὲ πῶς στὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, στὸ Ἄργος, γνώρισε τὴν ἀσπίδα τοῦ ποῦ ἦτανε πιά σαπισμένη, καὶ τὴν ὁποία τοῦ πῆρε, ὅταν σκοτώθηκε, ὁ Μενέλαος καὶ τὴν ἀφιέρωσε στὸ θεὸ ὅταν ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Τροία. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ τὸν Εὐφοροῦ, γεννήθηκε ὡς Ἐρμιότιμος, ἔπειτα δὲ ἀπὸ αὐτὸν ξαναγεννήθηκε μὲ τὸνομα Πύρρος, φαρᾶς ἀπὸ τῆ Δῆλο καὶ τελικὰ γεννήθηκε Πυθαγόρας. Γιὰ τὴν δώση δὲ στὰ λόγια τοῦ μεγαλύτερο κῦρος, κατασκεύασε ἓνα ὑπόγειο, κλείστηκε μέσα καὶ διέδωσε πῶς πέθανε· ἄφησε δὲ ἐντολὴ στὴ μίαντα τοῦ νὰ καταγράφη σ' ἓνα δελτίο κάθε τι ποῦ συμβαίνει στὴν πόλη κάθε μέρα.

Ἀφοῦ δὲ παράμεινε γιὰ κάμποσο καιρὸ στὸ ὑπόγειο, βγῆκε ἀπὸ μέσα ἀδυνατισμένος καὶ κοκκαλιάρης καὶ πῆγε στὴν ἀγορά, ἐκεῖ δὲ εἶπε στὸ λαὸ μὲ κάθε λεπτομέρεια ὅλα ὅσα συνέβηκαν στὴν πόλη κατὰ τὴν ἀπουσία του. Ἐλεγε δὲ πῶς ἔρχεται ἀπὸ τὸν ἄδη, ὅπου εἶδε τὴ μὲν ψυχὴ τοῦ Ἡσιόδου νὰ εἶναι δεμένη σὲ μιὰ κολώνα καὶ νὰ σπαράζει, τὴ δὲ ψυχὴ τοῦ Ὀμήρου νὰ εἶναι κρεμασμένη ἀπὸ ἓνα δέντρο κι' ὀλόγυρά της νὰ εἶναι φίδια, κι' αὐτὰ γιατί:

*Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὀμηρὸς θ' Ἡσιόδός τε
ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνείδεα καὶ ψόγος ἐστί,
κλέπτειν, μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν*¹⁰

Ἴσως οἱ τέτοιου εἴδους ἐπινοήσεις νὰ καταγελαστοῦνε σὺν ἀγυρτίες· ἃς μὴ ξεχνᾶμε ὅμως ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴ ποῦ ἔζησε ὁ Πυθαγόρας, κάτι τέτοια ἦταν ἀπαραίτητα γιὰ τὴ διαμόρφωση τῶν ἠθῶν, καὶ ὅτι παρόμοια τερατολογήματα χρησιμοποιήσανε κι' ὁ Μίνωας κι' ὁ Λυκούργος καὶ πολλοὶ ἄλλοι νομοθέτες τῆς ἀρχαιότητος. Καὶ μ' αὐτὰ τὰ τεχνάσματα ὁ Πυθαγόρας κέρδισε τὸ σεβασμὸ τῶν Κροτωνιατῶν καὶ τῶν γειτόνων τους· ἔτσι, ἄλλοι τὸν ἐπίστευαν ὡς Ἀπόλλωνα ποῦ ἦρθε ἀπὸ τὰ Ὑπερβόρεια κι' ἄλλοι τοῦ ἀποδίνανε θαυμαστὰς ιδιότητες, ὅλοι δὲ ἀνεξαίρετως τὸν τιμοῦσαν ὡς ἓνα «καλὸ δαίμονα» ποῦ ζοῦσε ἀνάμεσά τους. Κάποτε, ποῦ πῆγαινε ἀπὸ τὴ Σύδαρη στὸ Κρότωνα κι' ἀντάμωσε φαρᾶδες ποῦ εἶχανε ρίξει τὰ δίχτυα στὴ θάλασσα, τοὺς προεῖπε, καθὼς λέγει ὁ μῦθος, τὸν ἀριθμὸ τῶν ψαριῶν ποῦ θὰ φάρευε ἢ καλὰ δα τους, κι' ἐπαλήθεψε ὁ λόγος του! κι' ὅταν, οἱ φαρᾶδες ποῦ βρήκανε μέσα στὰ δίχτυα ποῦ σύρανε, ὅσα φάρια τοὺς προεῖπε ὁ Πυθαγόρας, τὰ ξανα-

10. Σέξτος Ἐμπειρικός: Κατὰ μαθημ. 8.

ρίξανε στή θάλασσα, ἀφοῦ γιά πολὺ ὥρα τὰ κράτησαν στή στεριά, ὅλα τους πάλι ζωντανέψανε! Ἄλλοτε πάλι γδύθηκε κι' ἔδειξε τὸ μερί του νὰ εἶναι χρυσό! ¹¹. Μιὰ φορὰ φώναξε ἕναν ἄσπρο ἀητὸ πού πετοῦσε, κι' ἐκεῖνος ἤρθε κοντά του· τότε ὁ Πυθαγόρας τὸν ἔψησε πάνω στή φωτιά, ἀλλὰ ὁ ἀητὸς δὲν ἔχασε τὴ ζωὴ του! Μιὰ ἄλλη φορὰ διέταξε τὴν ἀρκούδα τῆς Δαυνίας, ἡ ὁποία ἔκανε μεγάλη ζημιὰ στὰ χωράφια, νὰ σηκωθῇ νὰ φύγῃ ἀπὸ κεῖ· ἡ ἀρκούδα ὑπάκουσε, κι' ἔγινε ἀπὸ τότε ἀφαντῇ! Ἀπαγόρευε σ' ἕνα ὁδὸ νὰ τρώῃ κουκιά! ἐκεῖνο πείστηκε καὶ οὔτε πλησίασε πιά τὰ κουκιά! Τὴν ἴδια μέρα τὸν εἶδαν καὶ τὸν ἄκουσαν νὰ μιλάῃ σὲ δυὸ πολιτεῖες πού ἦταν μακριὰ ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, δηλαδὴ στὸ Μεταπόντιο τῆς Ἰταλίας καὶ στὸ Ταυρομένιο τῆς Σικελίας!

Περνώντας κάποτε ἕνα ποταμὸ, τὸν Ἰμβρασο, καθὼς λέει ὁ Ἀπολλώνιος, τὸν Νέσσο δὲ κατὰ τὸν Διογένη τὸ Λαέρτιο καὶ κατὰ τὸν Πορφύριο, τὸν Καύκασο, χαιρετήθηκε, μπροστὰ σὲ πολλοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸν ποταμὸ μὲ τὶς λέξεις: «Χ α ῖ ρ ε Π υ θ α γ ὁ ρ α»! Καὶ γιὰ νὰ τὰ ποῦμε μὲ λίγα λόγια, προέλεγε τοὺς σεισμούς, σταματοῦσε τὶς καταιγίδες, ἔδιωχνε τὶς ἀρρώστειες, γιάτρενε τοὺς ἀρρώστους!

*Ἦν δέ τις ἐν κείνοισιν ἀνὴρ περιώσια εἰδώς,
ὅς δὴ μήκιστον πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον
παντοίων τε μάλιστα σοφῶν ἐπιήρανος ἔργων·
ὁπότε γὰρ πάσῃσιν ὀρέξαιτο πραπίδεσσι,
ρεῖα γε τῶν ὄντων πάντοτε λεύσεσκεν ἕκαστα,
καὶ τε δέκ' ἀνθρώπων καὶ τ' εἴκοσιν αἰώνεσσι*¹²

Ἐνεκα ὅλων αὐτῶν, ἡ παρουσία τοῦ Πυθαγόρα ἐπέδρασε σ' ὁλόκληρη τὴν Ἰταλία, καὶ ἀπ' ὅλες τὶς γύρω πολιτεῖες τρέχανε στὸ Κρότωνα γιὰ νὰ δοῦνε τὸν μεγάλο ἄνθρωπο καὶ νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὰ λεγόμενά του. Οἱ δὲ ἀρχόντοι, τὸ θεωροῦσαν γιὰ μεγάλη τους τιμὴ, νᾶχουνε κοντά τους τὸν Πυθαγόρα καὶ νὰ κουδεντιάζουνε μαζί του, γιὰ νὰ μαθαίνουν ἀπὸ αὐτὸν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ κυβερνοῦνε. Κι' ἐκεῖνοι ἀκόμα πού ἀπλῶς τὸν βλέπανε, τὸ γράφανε στοὺς δικούς τους, σάμπως νὰ τοὺς ἔτυχε κάτι τὸ μεγάλο: «Τοσοῦτον τοὺς ἄλλους εὐδοξία ὑπερέβαλεν, ὥστε καὶ τοὺς νεωτέρους ἀπαντας ἐπιθυμεῖν μαθητὰς αὐτοῦ γενέσθαι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἡδὶον ὁρᾶν τοὺς παῖδας τοὺς αὐτῶν ἐκείνῳ συγγιγνωμένους ἢ τῶν οἰκείων ἐπιμελουμένους καὶ τούτοις οὐχ' οἶόν τ' ἀπιστεῖν», λέγει ὁ Ἰσοκράτης. Τόσο δὲ μεγάλη φήμη ἀπόχτησε ὁ Πυθαγόρας, ὥστε τὸ σπίτι του τὸ λέγανε «Δ ἡ μ η τ ρ ο ς

11. Πλουτάρχ.: Βίος Νουμά 8 — Ὁριγένης κατὰ Κέλσ. Δ. 23.

12. Ἐμπειροκλήης στὸ Πορφ. (Βίος Πυθαγ. 30).

ἰερόν», τὸ δρόμο δὲ στὸν ὁποῖο δίδασκε, τὸν ὀνόμασαν «Μουσεῖον»¹³.

Πολὺ γρήγορα μαζεύτηκαν ὁλόγυρά του πολλοὶ μαθητές, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἀργότερα διασκορπίστηκαν σ' ἄλλη σχεδὸν τὴν Εὐρώπη, τὴ φωτίσανε μὲ τὸ φῶς τῆς σοφίας τοῦ Πυθαγόρα. Ἔτσι δὲ συγκροτήθηκε ὁ «Πυθαγόρειος Δεσμὸς» ἢ ἡ «Πυθαγορεία Αἵρεσις», τὴν ὁποία ὁ μὲν Ἡρόδοτος ἀποκάλεσε «Ὀργία», ἄλλοι δὲ τὴν εἶπαν «Σχολήν» ἢ «Κοινωνία». Ἡ δὲ «Αἵρεσις» περιλάμβανε κατὰ μὲν τὸν Ἰουστίνου, τριακόσιους μαθητές, οἱ ὁποῖοι συνδέονταν μεταξὺ τους μὲ ὄρκου, κατὰ δὲ τὸν Διογένη τὸ Λαέρτιου, ἑξακόσιους. Τέλος, σύμφωνα μὲ τὸν Διόδωρο τὸ Σικελιώτη, ἡ Αἵρεσις αὐτὴ εἶχε μαθητὲς καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ μεσημβρινή Ἰταλία, στὴν κυρίως Ἑλλάδα, στὰ Ἑλληνικὰ νησιά, ἀκόμα στὴν Κυρήνη καὶ στὴν Κερχιδόνα.

Ὁ Πυθαγόρας ἐξασκοῦσε τεράστια ἐπιρροή πάνω στοὺς μαθητὲς του καὶ ἦταν ἀρκετὸ νὰ πῇ μόνο κάτι γιὰ νὰ πεισθοῦνε κεῖνοι ἀμέσως γιὰ τὸ λόγο ὅτι: «ὕψος ἔφα». Γι' αὐτό, ὅταν κάποτε «πελάργησε», δηλαδὴ παρατήρησε δημοσίᾳ ἓνα μαθητὴ τοῦ, τοῦ προξένησε τόσο μεγάλη θλίψη, ὥστε ὁ δύστυχος ἐκεῖνος αὐτοκτόνησε, γιὰτὶ δὲν μποροῦσε πιά νὰ ζήσει ὕστερα ἀπὸ τὴν προσβολὴ πού τοῦ ἔγινε· ἀπὸ τότε ὁ Πυθαγόρας δὲν παρατήρησε δημοσίᾳ κανέναν¹⁴.

Ἀλλὰ κεῖνο πού κυρίως συντέλεσε στὸ ν' ἀποχτήσῃ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ὑπόληψη ὁλονῶν, ἦταν ἡ ἀρετὴ τοῦ. Βλέποντας τὴν κατάχρησιν πού γινόντανε στὸν τίτλο τοῦ σοφοῦ, ὠνόμασε τὸν ἑαυτό του «φιλόσοφος» καὶ ἔλεγε ὅτι ἡ ἀληθινὴ σοφία εἶναι κάτι πού ταιριάζει στὸ Θεό, ὁ δὲ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἀποκληθῇ μονάχα φίλος τῆς σοφίας.

Ἔτσι περιόρισε σὲ θαυμὸ ἀξιοθαύμαστο τὰ παραλυμένα ἦθη τῶν Ἰταλῶν καὶ ἰδιαίτερώς τῶν Κροτωνιατῶν, κοντὰ στοὺς ὁποίους ζοῦσε τὸν περισσότερο χρόνο καὶ ἐξουδετέρωσε τὰ τσακώματά τους καὶ τὰ πάθη πού τοὺς μαστίζανε. Καὶ ὅπως λέει ὁ Ἰάμβλιχος: «ἀνείλεν ἄρδην, στάσιν καὶ διχοφωνίαν καὶ ἀπλῶς ἑτεροφροσύνην οὐ μόνον ἀπὸ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν μέχρι πολλῶν, ὡς ἱστορεῖται, γενεῶν, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλου ἀπὸ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ πόλεων πασῶν κατὰ τε ἑαυτὰς καὶ πρὸς ἀλλήλας»¹⁵. Καὶ πραγματικά, ἐνῶ ἐρῆκε τοὺς κατοίκους ξεδομένους στὴν πολυτέλεια καὶ στίς τρυφές, κατόρθωσε νὰ τοὺς σωφρονίσῃ, μὲ τὸ νὰ παινεύῃ τὴν ἀρετὴ καὶ νὰ ὑποδείχνῃ τὴν ὁμορφιά τῆς καὶ τὰ καλὰ πού τὴν ἀκολουθοῦνε, καὶ μὲ τὸ

13. Φαβερῖνος στὸ Διογ. Λαέρτ. (Βίος Πυθαγ.) Πλάτ. Λογ. Β. Ι. 16.

14. Σουΐδας: λ. Πελαργῶν.

15. Ἰαμβλῆχ.: β. Πυθαγ. 4.

νά παρουσιάζην στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων τὸ αἶσχος τῆς ἀσωτίας, νά τοὺς ὑπενθυμίζη δὲ καὶ ὅλους ἐκείνους τοὺς λαοὺς οἱ ὅποιοι καταστράφηκαν ἀπὸ τὴν ἀσωτία. Διδάσκοντας δὲ στίς γυναῖκες τίς ἀρετὲς τοῦ φύλου τους, στοὺς παντρεμένους τὴ σωφροσύνη καὶ τὴν ἐπιείκεια, στοὺς νέους τὸ σεβασμὸ πρὸς τοὺς γέρους καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὰ γράμματα καὶ τίς ἐπιστῆμες, μετᾴλλαξε τὰ ἔθη τῶν Κροτωνιατῶν, καὶ κατέστησε τὴν πόλιν τους ἀγνώριστη. Κι' ὅταν κάποτε, σὲ πόλεμο ποὺ ξέσπασε ἀνάμεσα στοὺς Λοκροὺς καὶ στοὺς Κροτωνιάτες, κινήθηκαν οἱ τελευταῖοι κι' ἦτανε γι' αὐτὸ στενοχωρημένοι, ὁ Πυθαγόρας μὲ τὰ συνετὰ του λόγια κατάφερε νά τοὺς ἐνθουσιάσῃ τόσο πολὺ, ὥστε οἱ μὲν γυναῖκες τρέξανε κλαίγοντας στὸ ναὸ τῆς Ἥρας καὶ καταθέσανε ἐκεῖ τὰ κοσμήματά τους ὑπὲρ τῆς πατρίδας, οἱ δὲ ἄνδρες ξαναβρήκανε τὸ θάρρος τους καὶ νίκησαν τοὺς Λοκροὺς, ἀκολουθώντας δὲ τίς συμβουλές τοῦ σοφοῦ ἄντρα ἀναδείξανε τὴν πόλιν τους δυνατὴ καὶ ἀκμαία ¹⁶.

Ὁ Πυθαγόρας παντρεύτηκε τὴ Θεανὼ τὴν κόρη τοῦ Πυθάνακτα, ἣ καθὼς λένε ἄλλοι, τοῦ Βροντίνου τοῦ Κροτωνιάτη, γυναῖκα ἐξαιρετικὰ ἐνάρετη καὶ μορφωμένη ¹⁷ κι' ἀπόχτησε ἀπὸ αὐτὴν πολλὰ παιδιὰ, ὅπως τὸν Μ ν ή - σ α ρ χ ο, γιὰ τὸν ὁποῖο λένε μερικοὶ πὼς πέθανε νέος, ἄλλοι δὲ λένε πὼς διαδέχτηκε τὸν πατέρα του στὴ διδασκαλία, καὶ τὸν Ἄ ρ ί μ ν η σ τ ο καὶ τὸν Μ ά μ ε ρ χ ο καὶ τὸν Τ η λ α ύ γ η καὶ τὴ Δ α μ ῶ καὶ τὴν Μ υ ί α· σ' αὐτὰ ὁ Σουΐδας προσθέτει κι' ἄλλο ἓνα γυιό, τὸν Δ ά μ ω ν α, ὁ δὲ Φώτιος, ἄλλη μιὰ κόρη, τὴν Α ί σ ά ρ α. Πόσο δὲ μεριμνήσανε γιὰ τὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν τους ὁ Πυθαγόρας καὶ ἡ Θεανώ, ἀποδείχνεται ἀπὸ τὸν ἐνάρετο βίον ποὺ ζήσανε, ἀπὸ τὴ μόρφωση ποὺ εἶχανε καὶ ἀπὸ τὴ μεγάλη τιμὴ, τὴν ὁποία τοὺς εἶχε ὅλος ὁ κόσμος.

Παραμένει ἄγνωστο ἂν ὁ Πυθαγόρας συνέγραψε κάτι· ἂν δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος βεβαιώνει κατηγορηματικὰ πὼς δὲν ἔγραψε τίποτα ¹⁸, ὡστόσο, ἀποδόθηκαν σ' αὐτὸν μέχρι 11 συγγράμματα. Ὁ Ἡράκλειτος, καθὼς λέει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ἀναφέρει ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἔγραψε 3 ἔργα: Π α ι δ ε υ τ ι - κ ό, Π ο λ ι τ ι κ ό καὶ Φ υ σ ι κ ό ¹⁹. Ὁ Ἡρακλείδης ἐπίσης ἀποδίνει σ' αὐτὸν τὰ ἔργα: «Π ε ρ ι τ ο ὤ ὅ λ ο υ», «Ἰ ε ρ ό ν Λ ό γ ο ν», «Π ε ρ ι ψ υ χ ῆ ς», «Π ε ρ ι ε ὕ σ ε θ ε ί α ς», «Μ υ σ τ ι κ ό ν Λ ό γ ο ν» καὶ ἄλλα. Ὁ δὲ Πλίνιος τὰ ἔργα: «Π ε ρ ι Ἐ ν ε ρ γ ε ι ῶ ν καὶ Ἰ θ ι ό τ η τ ο ς τ ῶ ν φ υ τ ῶ ν», περὶ «Μ α γ ι κ ῶ ν φ υ -

16. Ἰουστίνου: Ἱστορ. Κ. 4.

17. Κλήμ. Ἀλεξ. Στρομ. Α. 17 Δ 52. Στωδ. Γαμ. Παρχ. Β. 78—81.

18. Πλουτάρχ.: Περὶ Τύχ. Ἀλεξ. 6 — Πορφ. βίος Πυθ. 54.

19. Ἡρακλείτ. στὸ Διογ. Λαέρτ. (β. Πυθ. Α 5).

τῶν», περὶ «Κ ρ ά μ ι δ η ς», περὶ «Β ο λ θ ῶ ν» καὶ περὶ «Σ κ ί λ λ η ς»²⁰. Ὁ δὲ Τζέτζης λέει ὅτι ὁ Πυθαγόρας:

*οὐ μόνον προεγίνωσκε καλῶς αὐτὸς τὰ πάντα,
ἀλλὰ γε καὶ τοῖς χρήζουσι τι μέλλοντα γινώσκειν
προγνωστικὰ κατέλειψε διάφορα βιβλία*

Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω συγγράμματα ποὺ ἀποδόθηκαν στὸν Πυθαγόρα, ἀναφέρονται καὶ τρεῖς ἐπιστολές του, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μιὰ πρὸς τὸν Ἀναξιμένη, ἡ ἄλλη πρὸς τὸν τύραννο Ἰέρωνα, κι' ἡ τρίτη πρὸς τὸν Τηλαύγη, τὸ γυιό του. Μαζὺ δὲ μ' αὐτὰ καὶ τὰ «Χ ρ υ σ ᾱ ἔ π η», τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ ὁ Χρῦσιππος τὰ λέει γνήσια ποιήματα τοῦ Πυθαγόρα, ὅμως ἀπὸ πολλοὺς ἀποδίδονται στὸν Φιλόλαο.

Ὅπως γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Πυθαγόρα ὑπάρχουν διαφορετικὲς γνώμες, ἔτσι ἔχουν γραφεῖ πολλὰ καὶ διάφορα γιὰ τὴν ἡλικία του, γιὰ τὸν τόπο ὅπου πέθανε καὶ γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀπεβίωσε· μερικοὶ εἶπανε πὼς ἔζησε 80 χρόνια, ἄλλοι εἶπανε 94, ἄλλοι 99, ἄλλοι 100, ἄλλοι 104 κι' ἄλλοι 117, καὶ ὅτι πέθανε στὸ Κρότωνα ἢ στὸ Μεταπόντιο, τὸ τέταρτο, καθὼς λέει ὁ Εὐσέβιος, ἔτος τῆς 70ῆς Ὀλυμπιάδας, δηλ. τὸ 497 π.Χ. Περὶ τοῦ τρόπου δὲ μὲ τὸν ὁποῖο ἀπεβίωσε, ὁ μὲν Δικαίαρχος ἱστορεῖ, καθὼς λέει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὅτι ὁ Πυθαγόρας κλείστηκε μέσα στὸ τέμενος τῶν Μουσῶν στὸ Μεταπόντιο, κι' ἀφοῦ παρέμεινε ἐκεῖ νησιτικῶς ἐπὶ 40 μέρες, πέθανε ἀπὸ τὴν πείνα²¹. Ὁ δὲ Ἑρμιππος γράφει ὅτι, τότε ποὺ πολεμούσανε οἱ Ἀκραγαντῖνοι μὲ τοὺς Συρακουσίους, θῆκε κι' ὁ Πυθαγόρας καὶ πῆρε θέση πρὸ τῶν Ἀκραγαντίνων· ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑποχώρηση ποὺ ἔκαμαν οἱ Συρακούσιοι, ὁ Πυθαγόρας μὲ λίγους μαθητές του βρέθηκε μπροστὰ σ' ἓνα χωράφι κατὰφυτο ἀπὸ κουκιά, ἐκεῖ δὲ καὶ σκοτώθηκε, γιατί δὲν θέλησε νὰ πατήσῃ τὰ κουκιά καὶ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τοὺς Ἀκραγαντίνους. Αὐτὰ δὲ τὰ βεβαιώνει καὶ τὸ ἐπίγραμμα:

*«Αἰ! αἰ! Πυθαγόρης τι τόσον κυάμους ἐσεβάσθη
καὶ θάνε φοιτηταῖς ἄμμ γα τοῖς ἰδίοις;
χωρίον ἦν κυάμων, ἵνα μὴ τούτοις δὲ πατήσῃ
ἐξ Ἀκραγαντίνων κᾶτθαν ἐνί τριόδῳ»²²*

Ὁ Πλούταρχος γράφει ὅτι, ἐνῶ μιὰ μέρα ὁ Πυθαγόρας καθόντανε στὸ σπίτι τοῦ ἀθλητῆ Μίλωνα, ἤρθανε οἱ Κροτωνιάτες, παρακινούμενοι ἀπὸ κα-

20. Πλίν. Ἱστ. Ἑθν. κεφ. 19 σ. 30 Κεφ. 20, σ. 35, Κεφ. 24, σελ. 17--19, Κεφ.

25 σελ. 2.

21. Δικαίαρχος: στὸ Διογ. Λαέρτιο (βίος Πυθαγ. Β. 3).

22. Ἑρμιππος: στὸ Διογ. Λαέρτ. (βίος Πυθαγ. Β. 3).

ποιους ἐχθρούς του, καὶ βάλανε φωτιά στὸ σπίτι, ἔτσι δὲ τότε κάηκε κι' ἐκεῖνος καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητές του ²³. Ἄλλοι δὲ λένε πὼς γλύτωσε ἀπὸ τῆς φωτιάς, κι' ἐνῶ βρέθηκε μπρὸς σ' ἓνα μέρος γεμάτο ἀπὸ κουκιές, δὲ θέλησε δὲ νὰ περάσῃ γιὰ νὰ μὴ πατήσῃ τὰ κουκιά, ἀλλὰ στάθηκε ἐκεῖ καὶ σκοτώθηκε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς ²⁴. Ὁ δὲ Τζέτζης, ἱστορώντας τὰ σχετικὰ μὲ τὸ τέλος τοῦ Πυθαγόρα λέει ὅτι:

«...Εἰς Ἰαλίαν ἀπελθὼν, ἐδίδασκεν ἐκεῖσε·
εἶτα κακίοις μισηθεὶς, φρυγάνοις πυρπολεῖται
ἐν πόλει μὲν τῇ Κρότωνι. Μίλωνος δὲ οἰκία,
τοῦ παλαιστοῦ τοῦ Μίλωνος, τοῦ πᾶσι θυλλουμένου,
σὺν μαθηταῖς δὲ τοῖς αὐτοῦ πολλοῖς συμπυρπολεῖται·
οὕτω τινὲς μὲν λέγουσιν αὐτὸν πυρποληθῆναι,
ἄλλοι τινὲς δὲ λέγουσιν ὡς ἐκ πυρᾶς ἠρπάγη,
τῶν θερμότερων μαθητῶν αὐτὸν ἀφαιρῶντων·
ἢ καὶ στοωννύωντα ἑαυτοὺς εἰς πῦρ γεφύρας δίκην
καὶ δι' αὐτῶν ἐκείνον δὲ τὸ πῦρ ἐκπεφευγὸς·
οὕτω τὸ πῦρ, ὡς λέγουσιν, ἐκπεφευγὼς τὸ τότε,
φυγὴν τε πρὸς Μετάποντον, Μουσῶν ἐν τῷ τεμένει,
ἐκεῖτε συγκρουπτόμενος, ἄρτον φαγεῖν οὐκ ἔχων,
ἔφ' ὅλαις τεσσαράκοντα ἡμέραις λιμῶ θνήσκει
ἐτῶν ὑπάρχων ἑκατόν, πλήν ἔτους ἑνὸς μόνον»

Καθὼς οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νεώτερους συγγραφεῖς πιστεύουν, ὁ Πυθαγόρας πῆγε στὴ Κανυλινία, ὅπου ὅμως οἱ πολῖτες, ἀπὸ μίσους πρὸς αὐτόν, τοῦ κλείσανε τὴς πόρτες τῆς πολιτείας τους. Ἐκεῖνος δὲ ἀφοῦ καταδιώχτηκε πάρα πολὺ κατέφυγε στὸ Μεταπόντιο, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 507 π.Χ. σὲ ἡλικία 80 περίπου χρονῶν. Τὸ σπίτι στὸ ὁποῖο ἀπεβίωσε καὶ ἡ ἔδρα ἀπὸ τὴν ὁποία συνήθως δίδασκε, σωζόντανε μέχρι τὰ χρόνια τοῦ Κικέρωνα καὶ τὰ δείχνανε στοὺς ξένους ποὺ πῆγαιναν στὸ Μεταπόντιο ²⁵.

Ἄς μιλήσουμε τώρα καὶ γιὰ τὴν Αἵρεσή του, ἡ ὁποία ὀνομάζεται ἐπίσης καὶ Ἰταλική, ἀπὸ τὸν τόπο, στὸν ὁποῖο συγκροτήθηκε. Ὁ κανονισμὸς τῆς Σχολῆς τοῦ Πυθαγόρα περιλάμβανε ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ ὅλες τὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πρὸς τὴ φύση καὶ πρὸς τοὺς ὁμοίους του, γι' αὐτὸ καὶ ἡ εἴσοδος ἐνὸς μέλους στὴ Σχολὴ γινότανε μὲ ὀρισμένους τύπους καὶ ἔπειτα ἀπὸ μιὰ δοκιμασία στὴν ὁποία θὰ τὸν ὑποβάλανε. Ὅταν ἕνας ἤθελε νὰ προστεθῇ στοὺς «ἐταίρους» τότε ὁ ἴδιος ὁ Πυθαγόρας

23. Πλούταρχ.: περὶ δαίμων. τοῦ Σωκράτη 18.

24. Διοδ. Σικελ. I, 8. Ἰάμβλιχ.: Βίος Πυθαγ. 35.

25. Βαλερ. Μάξιμ. II' 7, 2. Ἰουστίν. K 4. Κικέρων 5, 2.

ἐξερευνούσε πρῶτα τὸ χαρακτῆρα, τὶς συνήθειες, τὰ αἰσθήματα, τὰ λόγια, τὰ ἔργα καὶ γενικὰ τὸ βίον του, κι' ἂν τὸν εὑρίσκει ἄμεμπτο, τὸν δεχότανε σὺν μαθητῇ του. Τότε ὁ μαθητὴς αὐτοῦ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ παραδώσῃ στοὺς οἰκονόμους τῆς ἐταιρίας, ὅλα ὅσα εἶχε, «δ ι ὁ τ ι κ ο ι ν ἂ τ ἂ φ ἱ λ ω ν»²⁶. Ἡ δοκιμασία τοῦ καινούργιου μαθητῇ διαρκοῦσε πολὺ καιρὸ. Τρία ὁλόκληρα χρόνια δὲν εἶχε οὔτε ψῆφο οὔτε περίθαλψη· μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτά, ἔμεινε ἄλλα πέντε χρόνια καταδικασμένος σὲ σιωπή, γι' αὐτὸ καὶ λεγόταν «Ἀ κ ο υ σ τ ι κ ὅ ς». Ἔτσι γυμναζότανε γιὰ νὰ καταδαμάξῃ τὴν ἀνθρώπινη πολυπραγμοσύνη καί, μὴν ἔχοντας τὶς φροντίδες τῆς ζωῆς νὰ μπορῇ ν' ἀπασχολῆται μονάχα μὲ τὰ θεϊκά, γιατί εἶχανε τὴ γνώμη πὼς πρὶν νὰ περάσουν τὰ 5 χρόνια δὲν μπορούσε ν' ἀφομοιώσῃ τὴ σοφία. Ἀπὸ αὐτὸ δὲ ἐγῆκε καὶ ἡ παροιμία πού ἔλεγε: «Σιωπηλότερος ἔσομαι καὶ τῶν Πυθαγόρα τελεσθέντων». Σ' ὅλο δὲ αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς δοκιμασίας, ὁ δόκιμος δὲν ἐπιτρέποτανε νὰ σταθῇ ἀπέναντι τοῦ Πυθαγόρα, καὶ μιὰ κουρτίνα χώριζε τὸ δόκιμο ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Ἄν ὕστερα ἀπὸ τὴ πεντάχρονη δοκιμασία ὁ μαθητὴς κρινόταν ἀπαράδεχτος, τὸν διώχνανε, τοῦ ἐπέστρεφαν τὴν περιουσία πού κατέθεσε, κι' ἄνοιγαν γι' αὐτὸν ἓνα τάφο μέσα στὸ σπίτι, κι' αὐτὸ σήμαινε πὼς διακόπτεται κάθε σχέση μετὰ τοῦ διωγμένου καὶ τῶν ἐταίρων. Ἡ ἴδια ποινὴ ἐπιβαλλότανε καὶ σὲ κείνους πού φανερώνανε τὰ μυστικά τῆς ἐταιρίας, ἀπὸ αὐτοὺς δὲ μονάχα ἓνας, ὁ Ἰππαρχος, ἔγινε προδότης. Ὅταν ὁμοῦς, μετὰ τὴ πεντάχρονη δοκιμασία, ὁ μαθητὴς κρινόταν ἄξιος, τότε γινόταν ἴσος μὲ τοὺς ἐταίρους, οἱ ὁποῖοι ἦταν χωρισμένοι σὲ «Μ α θ η μ α τ ι κ ο ὺ ς» καὶ σὲ «Φ υ σ ι κ ο ὺ ς» ἢ καθὼς λένε ἄλλοι, σὲ «Σ ε β α σ τ ι κ ο ὺ ς», σὲ «Π ο λ ι τ ι κ ο ὺ ς» καὶ σὲ «Μ α θ η μ ατ ι κ ο ὺ ς».

Οἱ Πυθαγόρειοι, συγκεντρωμένοι σ' ἓνα κτίριο, ζούσανε κοινὴ ζωὴ κι' ἦταν μοιρασμένοι σὲ ομάδες· κι' ἄλλοι μὲν ἦταν ἀπασχολημένοι μὲ τὴ γεωμετρία καὶ τὴν ἀστρονομία, (πρῶτος δὲ ὁ Πυθαγόρας ἀνακάλυψε τὸ ἄστρο τῆς Ἀφροδίτης καὶ τ' ὠνόμασε Ἑσπερο καὶ Φωσφόρο), ἄλλοι δὲ ἐξασκούντανε στὶς ἄλλες ἐπιστῆμες, κείνοι δὲ πού φροντίζανε γιὰ τὸ νοικοκυριὸ τῆς ἐταιρίας λέγονταν «Ο ἱ κ ο ν ὁ μ ο ι» ἢ «Π ο λ ι τ ι κ ο ἱ». Δὲν φορούσανε ροῦχα ἀπὸ χοντρὸ λινὸ ὕφασμα, καθὼς οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, ἀλλὰ ἀπὸ ἄσπρο μπαμπακερὸ ὕφασμα τῆς Αἰγύπτου, κι' αὐτὸ εἶχε κάτι τὸ μεγαλόπρεπο· καὶ τὴν πορφύρα τοὺς δὲν τὴ χρησιμοποιοῦσανε μονάχα γιὰ φόρεμα, ἀλλὰ σκεπάζανε μ' αὐτὴν καὶ τὰ κρεβάτια τοὺς, κι' ὅταν πέθαιναν, τοὺς τυλίγανε μέσα σ' αὐτήν. Σ' αὐτὸ δηλαδὴ, ἀκολουθοῦσαν τὸ παράδειγμα τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου, καὶ κείνων πού παίρνανε μέρος στὰ Ὀρφικά μυστήρια. Αὐτὸ δὲ

26. Ζηνοβ. παροιμ. Α. 79.

πῆρε σάν ἀφορμή ὁ Ἡρόδοτος καὶ παρομοίασε τὴν Αἴρεση τῶν Πυθαγορείων μὲ τὰ μυστήρια, καὶ τὴν ὠνόμασε «Ὁ ρ γ ι α».

Τὸ πρῶτ' ξυπνώντας οἱ ἐταῖροι, ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ σκεφτοῦνε τί ἔπρεπε νὰ κάμουν τὴν ἡμέρα ποὺ ἄρχιζε:

*«Πρῶτον μὲν ἐξ ὕπνοιο μελίφρονος ἐξυπανιστὰς
εὖ μᾶλα ποιπνεύειν ὅσ' ἐν' ἡματι ἔργα τελέσεις»*

Μένοντας δὲ ἀκόμα στὸ κρεβάτι, ἀναπολούσανε τὶς πράξεις ποὺ κάμανε ἀπὸ τὸ πρῶτ' ὡς τὸ βράδυ τῆς χθεσινῆς ἡμέρας, μετὰ δὲ ἀπὸ τῆς χθεσινῆς, τῆς προχθεσινῆς, κι' ἔτσι ἐξασκούσανε τὸ μυαλό τους, φέρνοντας ξανὰ καὶ μὲ λεπτομέρειες, στὴ μνήμη τους, τὶς πρὶν ἀπὸ τρεῖς καὶ τέσσερες ἡμέρες, πράξεις τους. Ἀφοῦ δὲ σηκώνονταν ἀπὸ τὸ κρεβάτι, πηγαινάν μονάχοι τους μέσα στὰ ἄλση κι' ἐκεῖ παίζανε γλυκὰ τὴ λύρα τους, καὶ γιὰ νὰ καθαρίσῃ τὸ μυαλό τους ἀπὸ τὸ θάρος τοῦ ὕπνου, καὶ γιὰ νὰ προετοιμαστοῦν, συνδέοντας τὶς ἀναμνήσεις τους, μὲ τοὺς κόπους τῆς μέρας ποὺ ἄρχιζε. Παίζανε δὲ τὴ λύρα τους μέχρι τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, τὴν ὁποία χαιρετούσανε, γονατίζοντας μπροστὰ στὸ φωτεινὸ ἀστέρι. Ὑστερα ἀπὸ τὸν ἀτομικὸ τους περίπατο στὸ ἄλσος, οἱ σύντροφοι συναθροίζονταν καὶ ξοδεύανε τὶς πρῶτες ὥρες τῆς ἡμέρας στὴν ὁμαδικὴ διδασκαλία, συζητοῦντες γιὰ τὶς ἐπιστῆμες καὶ τὴν ἠθικὴ, προβάλλοντας μεταξὺ τους ζητήματα γιὰ λύση, τέλος δὲ οἱ σοφώτεροι διδάσκανε στοὺς λιγώτερο σοφοὺς, τὶς πρῶτες θεωρίες τῆς ἀνώτερης μόρφωσης.

Οἱ Πυθαγορικοὶ ἐπιζητοῦσαν πλεονεκτήματα τὴν ἐνότητα τῶν νόμων παρὰ τῆς ὕλης· ἔτσι, ἀντὶς ν' ἀπασχολοῦνται μὲ τὴν ἔρευνα τῶν φαινομένων, ἀποβλέπανε μονάχα στὶς μεταβολὲς αὐτῶν. Δηλαδή, ἂν τὰ φαινόμενα γίνονται καὶ ξαναγίνονται διαρκῶς, χωρὶς νὰ χάνουν τίποτα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους, ὅμως οἱ σχέσεις ποὺ τὰ καθορίζουν ἢ ποὺ θρίσκονται μέσα στὰ φαινόμενα, εἶναι αἰώνιες, ἀμετάβλητες καὶ ξεκαθαρισμένες. Σὰν καθοριστικὸς δὲ παράγοντες στὶς σχέσεις τῶν φυσικῶν φαινομένων πρὸς τὰ φαινόμενα αὐτὰ κατὰ κάποιον τρόπο ἀφηρημένο, οἱ πυθαγορικοὶ πιστεύανε τοὺς ἀριθμούς, γιατί αὐτοὶ μονάχα ἐκφράζουν κάτι τὸ σταθερὸ καὶ διευκρινίζουν τὰ ὑπόλοιπα πράγματα γιὰ τὰ ὁποῖα καὶ μόνο ὑπάρχουν. Γιὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν οἱ ἀριθμοὶ εἶχανε τόσο μεγάλῃ ἀξία γιὰ τοὺς Πυθαγορικοὺς, ὥστε ὁ πιὸ μεγάλος ὄρκος τοῦ Πυθαγόρα ἦταν: «Μ ἂ τ ὀ ν ἂ ρ ι θ μ ὀ τ έ σ σ ε ρ α». Τὴν «Τ ε τ ρ α κ τ ὕ» δὲ τὴν εἶχαν γιὰ κάτι τὸ ἐξαιρετικὸ οἱ μαθητὲς του:

*«Οὐ μὰ τὸν ἀμετέρη γενεῇ παραδόντα τετρακτὺν,
παγὰν ἀεννάου φύσεως, ὀρίζωμά τ' ἔχουσιν»*

Ἀποδίδανε δὲ τὸν ἀριθμὸ τέσσερα μεγάλη τιμή, εἴτε γιὰ τὰ τέσσερα στοιχεῖα ²⁷, εἴτε γιὰ τὶς τέσσερες φάσεις τῆς σελήνης ²⁸, εἴτε γιατί οἱ πρῶτοι τέσσερες ἀριθμοί, ἕνα, δύο, τρία καὶ τέσσερα δίνουν, σὺν προστεθού, τὸ δέκα, ποὺ εἶναι ὁ πιὸ τέλειος ἀριθμός ²⁹, καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο κατεβαίνουμε ἀμέσως στὴ μονάδα, τὴν ὁποία ὁ Πυθαγόρας ἔλεγε καὶ ὁ περὶ οὐρανῶν, ἐπειδὴ εἶναι παραπάνω ἀπὸ ὅλα τ' ἄλλα ³⁰. Ἀποδοῦ πῆρε ἀφορμὴ ὁ Νικόμαχος ὁ Γερασσηνὸς καὶ ἔγραψε τὰ «Ἀριθμητικὰ Θεολογούμενα» σὲ 10 βιβλία. Πρόκειται γιὰ ἕνα ἔργο ἄσκοπων συλλογισμῶν ὅπου μὲ τὴν πρόσθεση, τὴν ἀφαίρεση καὶ μὲ κάθε λογῆς ἀνακάτωμα τῶν ἀριθμῶν, ἀγωνίζεται ὁ συγγραφέας νὰ τοὺς μεταμορφώσῃ σὲ θεοὺς καὶ σὲ θεῖσες! ³¹.

Σὺν ἀρχῇ λοιπὸν γιὰ τὰ πάντα, οἱ Πυθαγορικοὶ εἶχαν τὴν μονάδα. Ἀπὸ τὴ μονάδα λέγανε πῶς ἐγῆκε ἡ ἀόριστη δύαδα. Ἀπὸ τὴ μονάδα καὶ τὴν ἀόριστη δυάδα, ἐγῆκαν οἱ ἀριθμοί. Ἀπὸ τοὺς ἀριθμούς, τὰ σημεῖα. Ἀπὸ αὐτὰ ἐγῆκαν οἱ γραμμῆς, ἀπὸ τὶς γραμμῆς τὰ ἐπίπεδα σχήματα. Ἀπὸ αὐτὰ ἐγῆκαν τὰ στερεὰ σχήματα καὶ ἀπὸ αὐτὰ τέλος ἐγῆκαν τὰ στερεὰ σώματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ τέσσερα στοιχεῖα, φωτιά, νερό, χῶμα καὶ ἀέρας. Βλέπουμε ἔτσι πῶς ἡ ἠθική, ἡ φυσική καὶ ἡ πολιτική τῶν Πυθαγορικῶν, στηρίζονταν ἀπάνω σὲ παράλογες μᾶλλον παρὰ λογικὲς ἀναλογίες πρὸς τὶς οὐσιώδεις σχέσεις τῶν ἀριθμῶν, ἔπαιρναν δὲ ἀπὸ τοῦ κείνου τὸν χαρακτήρα τῆς ἀκρίδειας καὶ τῆς ἐνότητος, ποὺ τοὺς ἔδινε δύναμη καὶ μεγαλωσύνη ³². Οἱ Τοῦρκοι θεωροῦνε τὸν Πυθαγόρα σὺν ἐφευρέτῃ τοῦ «ρέμιλ», δηλαδὴ ἐνὸς ὑπολογισμοῦ ὁ ὁποῖος ἔχει σὺν δάση του, τὴν ἀρετὴ τοῦ «ἐθίζετ», δηλαδὴ τῶν ἄρτιων ἢ περιττῶν ἀριθμῶν ποὺ ἀποτελοῦνε τὸ νομικὸν τῆς μάνας καὶ τοῦ πατέρα κάθε παιδιοῦ. Μ' αὐτὸν τὸν ὑπολογισμὸ κάνουν τὴν πρόγνωση γιὰ τὸ μέλλον τοῦ παιδιοῦ!

Συνάμα δὲ οἱ Πυθαγορικοὶ ἀποδίδανε κάποια μουσική ἐνέργεια σὲ ὅλα ὅσα βρίσκονται σ' αὐτὸ τὸν κόσμον, λέγοντας πῶς ὁ κόσμος (πρῶτος δὲ ὁ Πυ-

27. Ἡσύχιος: στὴ λ. «τετρακτὴς».

28. Σουΐδας: στὴ λ. «Πυθαγόρας».

29. Σέξτος Ἐμπειρ.: προβλ. μαθημ. Β 4.

30. Λυδοῦ: περὶ μνημῶν ΙΑ 5 — Θεοδ. Θεραπ. 2.

31. Φωτίου βιβλιοθ. ρπζ'.

32. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας εἶχαν ἕνα παίγνδι μὲ καθρέφτες, ποὺ τὸ λέγανε Πυθαγόρου παίγνιον καὶ περιγράφεται ἔτσι: «Προσελήνου τῆς σελήνης οὐσας, εἴτις εἰς ἑσπετρον ἐπιγράφειεν αἵματι ὅσα θούλεται καὶ προειπὼν ἑτέρῳ στήναι κατόπιν αὐτοῦ δείκνυσιν πρὸς τὴν σελήνην τὰ γράμματα, κακεῖνος ἀπενίσας ὁ πλησίον εἰς τὸν τῆς σελήνης κύκλον, ἀναγνοίη πάντα τὰ ἐν τῷ κατόπτρῳ γεγραμμένα ὡς ἐπὶ τῆς σελήνης γεγραμμένα. Σχολ. Ἀριστοφ. στίχ. Νεφέλες 750.

θαγόρας ονόμασε τὸν οὐρανὸ «κ ό σ μ ο ν», γιατί εἶναι στολισμένος με τὴ ζωνὴ καὶ με ὅλα τὰ καλὰ) δημιουργήθηκε ἀπὸ ἓνα εἶδος ἀρμονίας, τὴν ὁποία ἀπομιμήθηκε ἀργότερα ἡ λύρα, κι' αὐτὴ ἡ ἀρμονία ἔδινε ἤχους στὴ περιστροφικὴ κίνησι τῶν οὐρανίων σωμάτων. Συγκρίνοντας δὲ μερικὲς φορές τίς διαστάσεις τῶν πλανητῶν μ' ἐκεῖνες τῶν φυσικῶν ὀργάνων, ὀνομάζανε «Τ ό ν ο ν» τὸ μεταξὺ τῆς Γῆς καὶ τοῦ Φεγγαριοῦ διάστημα, τὸ ὁποῖο καθορίζανε σὲ 126 χιλιάδες στάδια. Ἀπὸ τὸ Φεγγάρι μέχρι τὸν Ἑρμῆ τὸ ὑπολογίζανε μισὸ τόνο, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ ἕως τὴν Ἀφροδίτη, ἀπὸ αὐτὴ δὲ ἕως τὸν ἥλιο, ἐνάμισυ τόνο, ἀπὸ τὸν ἥλιο μέχρι τὸν Ἄρη, ἓνα τόνο, ἀπὸ τὸν Ἄρη ὡς τὸ Δία μισὸ τόνο, ὅσο κι' ἀπὸ τὸ Δία ὡς τὸν Κρόνο, ἀπὸ δὲ τὸν Κρόνο μέχρι τὴ σφαῖρα τῶν ἄστρον ἐνάμισυ τόνο, τὸ σύνολο δὲ ἀπὸ αὐτὰ σχημάτιζε τὴν «διαπασῶν τῶν ἑπτὰ τόνων». Λέγανε δὲ ἀκόμα ὅτι κάθε σῶμα κινεῖται κατὰ ἓνα ἰδιαίτερο ρυθμό, ὅπως, ὁ μὲν Κρόνος κατὰ τὸν Δωρικὸ ρυθμό, ὁ δὲ Ζεὺς κατὰ τὸν Λυδικό, κι' οἱ ἄλλοι πλανῆτες κινοῦνται με ἄλλους ρυθμούς· ἀποτελοῦν δὲ ὅλα μαζύ, ἔτσι καθὼς κινοῦνται, μιὰ οὐράνια μουσικὴ ἀρμονία, τῆς ὁποίας οἱ ἤχοι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πιαστοῦνε ἀπὸ τὰ ἀδύνατα ἀκουστικά μας ὄργανα.

Σάν πρῶτο ἀπ' ὅλα τὰ μαθήματα ὁ Πυθαγόρας συνιστοῦσε τὴ γεωμετρίαν, στήν ὁποία εἶχε πολὺ εὐδοκιμήσει, ἀφοῦ ἔλυσε καὶ τὸ περιβόητο κτεῖνο πρόβλημα τῆς ὑποτείνουσας τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου. Λέγεται δὲ ὅτι ὅταν τὸ ἔλυσε, θυσίασε 100 βόδια, καθὼς γράφει σχετικὰ ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ λογιστικός, πού λέει:

*«ἤνικα Πυθαγόρης τὸ περικλεές εὖρατο γράμμα
ἦκεῖνο, ἐφ' ὅτῳ κλεινὴν ἤγαγε βουθυσίην»*

καὶ στήν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του εἶχε τὴν ἐπιγραφή:

«Μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίστω»³³.

Εἶχε δὲ τὴ γνώμη πὼς τὰ ζῶα γεννηθήκανε τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δὲ ἀπὸ σπέρματα, καί, κατὰ τὸν Πυθαγόρα, τὸ σπέρμα εἶναι μιὰ σταγόνα μυαλοῦ ἢ ὁποία περιέχει μέσα τῆς θερμὸ ἀτμό. Ἡ σταγόνα αὐτή, ὅταν βρεθεῖ μέσα στὴ μήτρα, χρησιμοποιοῖ ἀπὸ μὲν τὸν ἐγκέφαλο «ἰ χ ώ ρ α» καὶ ὑγρὸ καὶ αἷμα, ἀπὸ τὰ ὁποία γίνονται οἱ σάρκες, τὰ νεῦρα, τὰ κόκκαλα, οἱ τρίχες καὶ συγκροτεῖται ἔτσι τὸ σῶμα, ἀπὸ δὲ τὸν ἀτμὸ γίνονται, ἡ ψυχὴ καὶ οἱ αἰσθήσεις. Διαιρεῖται δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸ νοῦ, στίς φρένες καὶ στὸ θυμό. Νοῦ δὲ καὶ θυμὸ ἔχουν καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, φρένες δὲ ἔχει μονάχα ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἔδρα τῆς ψυχῆς εἶναι ἀπὸ τὴν καρδιά μέχρι τὸν ἐγκέφαλο. Στὸ μέρος τῆς

33. Πλουτάρχ., Ἡθικά ΣΤ. 19, Ἀθην. Ι. 13.

καρδιάς θρίσκειται ὁ θυμὸς, στὸν ἐγκέφαλο οἱ φρένες καὶ ὁ νοῦς. Δεσμιὰ τῆς ψυχῆς εἶναι οἱ φλέδες, οἱ ἀρτηρίες καὶ τὰ νεῦρα. Οἱ ψυχές, ὅταν ἔρθει ὁ θάνατος, ρίχνονται στὴ γῆ καὶ μένουν στὸν ἀγέρα, ἀπὸ καὶ δὲ πάλι ξαναπηγαίνουν στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὰ ζῶα.

Τὸ δόγμα γιὰ τὴ μετεμψύχωση, ἂν καὶ τόσο σκληρὰ καταδικάζεται ἀπὸ μερικοὺς, ἔχει ὅμως τὴν ἀρχὴν του στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν τελειότητα τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, εἶναι τὸ ἴδιο τὸ δόγμα γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἀναγκατεμένο μὲ πλάνες. Ὁ φόβος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπινους νόμους, δὲν προξενοῦσε τὰ παληὰ χρόνια μεγάλη ἐντύπωση στοὺς πολλοὺς, ὥστε νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὸ κακὸ. Χρειάζονταν λοιπὸν μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ νὰ φοβερίζουν τοὺς ἀνθρώπους, κι' εἵχανε σὰν τέτοιες τίς ἀπειλές ὅτι οἱ κακοποιοὶ πεθαίνοντας, θὰ μεταμορφώνονταν σὲ ταπεινὰ ζῶα καὶ θὰ ὑποφέρνανε ὅλη τὴν κακοπέραση καὶ τὰ δάσανα ἐκείνων³⁴. Γι' αὐτὸ οἱ Πυθαγορικοὶ δὲν θυσιάζανε ποτὲ ζῶα παρὰ ἀφοῦ τὰ ἀναγκάζανε μὲ λουτρὰ ἢ μὲ ἄλλους τρόπους νὰ σκύψουν τὸ κεφάλι τους σὲ σημεῖο ὅτι ἐγκρίνουν τὰ ἴδια τὴ θυσία τους! Ἀλλὰ καὶ λόγοι ὑγίεινῆς ἐμπόδιζαν τὴ θυσία τῶν ζώων· ὁ Πυθαγόρας ποὺ ἦταν καὶ γιατρός, ἤθελε νὰ ἐξασκήσῃ καὶ νὰ συνηθίσῃ τοὺς ἀνθρώπους στὸν εὐκολο βίον καὶ σ' ἓνα ἀπλὸ διαιτολόγιο, ὥστε νὰ τρῶνε φαγητὸ ἀμαγεύρευτο καὶ νὰ πίνουν κρύο νεράκι, ποὺ δίνει ὑγεία στὸ σῶμα καὶ ζωντάνια στὴν ψυχὴ³⁵.

Αὐτὲς τίς θεωρίες δὲν τίς παραδέχτηκαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ κοροιδέψανε μὲ πικρὰ λόγια τὸν Πυθαγόρα γιὰ τὸ δόγμα τῆς μετεμψύχωσης, ποὺ τὸ πῆρε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ξενοφάνης εἶπε:

*«καὶ ποτέ μιν στυφελιζομένου σκύλακος, παρόντα
φασὶν ἐποικτεῖραι καὶ τόδε φάσθαι ἔπος·
παῦσαι, μηδὲ ῥάπιζ' ἐλειή φίλον ἀνέρος ἐστὶ
ψυχή, τὴν ἔγνω φθεγξιμένης αἴων.»*

Ἀκόμα ὁ Πυθαγόρας ἐπέβαλε τὸν σεβασμὸ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἥρωες, δὲν ἐπέτρεπε δὲ ποτὲ στοὺς μαθητές του ν' ἀγγίζουσιν ὅσα ψάρια ἦταν ἐιρά, οὔτε ἄσπρο πετεινὸ, γιὰ τὸ λόγο ὅτι τὸ ἄσπρο χρώμα ἀνηκε στοὺς ἀγαθοὺς, οὔτε κυπαρισένια νεκρόκασα, γιὰ τὸ σκῆπτρο τοῦ Δία. Ξεχώριζε τὴν τιμὴν ποὺ ὀφείλουμε στοὺς θεοὺς καὶ στοὺς ἥρωες, κι' ἔλεγε ὅτι τοὺς μὲν θεοὺς ἔχουμε ὑποχρέωση νὰ τιμᾶμε πάντοτε, μὲ τὸ νὰ φοροῦμε ἄσπρα, καθαρά ρούχα καὶ νὰ εἴμαστε ἀγνοί, τοὺς ἥρωες δὲ νὰ τιμᾶμε ἀπὸ τὸ μεσημέρι κι'

34. Τιμ. στὸν Πλάτων. 104.

35. Πλουτάρχ.: Συμπόσιον 8. Διογ. Λαερτ.: στὸ βίον Πυθαγ. 23.

ἔπειτα. Ἐκάναν δὲ τὴν ἀγνεία, μὲ καθαρισμούς, μὲ λουτρὰ καὶ μὲ ραντισμούς.

Αὐτὰ ἦτανε τὰ συνηθισμένα, μὲ τὰ ὅποια καταπιάνονταν οἱ μαθητὲς τοῦ Πυθαγόρα καὶ φιλοσοφοῦσαν, ὅταν, καθὼς προείπαμε, παρατούσανε τὴ λύρα καὶ τοὺς μοναχικοὺς περιπάτους καὶ συναθροίζονταν στὴ σχολή. Διαδέχονταν δὲ αὐτὲς τὶς συζητήσεις οἱ κανονικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὸ δυνάμωμα τοῦ σώματος κι' ἔπειτα τρώγανε ἓνα φτωχικὸ γεῦμα μὲ μέλι καὶ ψωμί, γιὰτὶ κατὰ τὸν κοινὸ ποιητὴ

...Πυθαγορισμοὶ καὶ λόγοι
λεπτοί, δεσμιλευμένοι τε φροντίδες
τρέφονσ' ἐκείνους. τὰ δὲ καθ' ἡμέραν τάδε·
ἄριστος καθαρὸς εἰς ἑκατέρω. ποτήριον
ὕδατος τοσαῦτα ταῦτα»³⁶

Ὑστερα ἀπὸ τὸ φαγητὸ πηγαίνανε νὰ ταχτοποιήσουν τὶς ὑποθέσεις τους· μόλις δὲ θασίλευε ὁ ἥλιος μαζεύνοντουσαν πάλι καὶ θγαίνανε περίπατο δυὸ - δυὸ καὶ τρεῖς μαζύ, καὶ λέγανε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο τί μάθανε κείνη τὴ μέρα. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν περίπατο, κάνανε ψυχρὸ λουτρὸ κι' ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ συγκεντρώνονταν γιὰ τὸ δεῖπνο. Ποτὲ σ' ἓνα τραπέζι δὲν κάθονταν περισσότεροι ἀπὸ δέκα γιὰ φαῖ, κι' αὐτὸ γιὰ νὰ ἐπικρατῇ ἀνάμεσά τους ἡ μεγαλύτερη ἐμπιστοσύνη· ἀρχίζανε καὶ τελειώνανε τὸ δεῖπνο μὲ σπονδὲς καὶ θυσίες. Χρησιμοποιοῦσαν στὸ δεῖπνο τρόφιμα θρεπτικώτερα καὶ σὲ κάποια ποικιλία, σὲ σχέση μὲ τὸ μεσημεριανὸ φαγητό, δηλαδὴ λάχανα καὶ φρούτα, κάποτε δέ, καθὼς λέγεται, καὶ κρέας. Ἦταν ἀπαγορευμένο στοὺς ἐταῖρους νὰ σκύψουν καὶ νὰ πάρουν τὰ ψίχουλα ποὺ πέσανε ἀπὸ τὸ τραπέζι, γιὰ τὸ λόγο ὅτι αὐτὰ ἀνήκουν στοὺς ἥρωες, στὴν πραγματικότητα ὅμως γιὰ νὰ τρῶνε μὲ προσοχή καὶ ὄχι μὲ λαίμαργία. Μερικὲς μέρες τοῦ χρόνου στρώνανε γι' αὐτοὺς πλούσιο τραπέζι, γεμᾶτο ἀπὸ ὀρεχτικὰ φαγητά· τότε οἱ ἐταῖροι τὸ βλέπανε γιὰ λίγο κι' ὕστερα τὸ ἄφηναν γιὰ νὰ τὸ φᾶνε οἱ δοῦλοι, αὐτοὶ δὲ δὲν τρώγανε οὔτε τὴ συνηθισμένη τροφή τους· τὸ κάνανε δὲ αὐτὸ γιὰ νὰ περιορίζουνε τὶς σαρκικὰς ἐπιθυμίες, ἢ ὅπως λέει ὁ κοινός:

«ἔδει θ' ὑπομεῖναι μικροσιτίαν, ρύπον
οἶνος, σιωπὴν, στεγνότητ' ἀλонуσίαν»³⁷

Ὑστερα ἀπὸ τὸ δεῖπνο ἀκουγαν διδαχτικὰ κι' εὐχάριστα ἀναγνώσματα

36. Ἀλεξ.: στὸν Ἀθήναιο Δ. 360.

37. Ἀλεξ.: στὸν Ἀθήναιο Δ. 360.

καὶ τὴν ὥρα πού ἐτοιμάζονταν ν' ἀποχωριστοῦνε, ὁ πρόεδρος τῆς Ἑταιρίας ὑπενθύμιζε σ' ὅλους τὰ βασικώτερα καθήκοντα καὶ τὰ πιὸ σπουδαῖα ἄρθρα τοῦ κανονισμοῦ τῆς Σχολῆς. «Μὴν παύετε», τοὺς ἔλεγε, «νὰ τιμᾶτε τοὺς Θεούς, τοὺς δαίμονες καὶ τοὺς ἥρωες, νὰ ἔχετε εὐλάβεια στοὺς γονεῖς καὶ στοὺς εὐεργέτες σας καὶ νὰ συμβάλλετε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν νόμων πού καταπατήθηκαν. Μὴν κόβετε δέντρο ἢ φυτὸ ἀπὸ τὸ ὅποιο ὀφελεῖται ὁ ἄνθρωπος, μὴν σκοτώνετε ζῶο ἀπὸ τὸ ὅποιο δὲν κινδυνεύει κανεὶς». Τότε πιά ὁ καθέννας πῆγαινε στὸ σπίτι του, ὅπου ἀναπολοῦσε τὶς πράξεις πού ἔκαμε κείνη τὴ μέρα, καὶ συλλογιζότανε μήπως παρέλειψε κάτι ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε νὰ κάμῃ· γι' αὐτὸ εἶχανε σὰν παράγγελμά τους αὐτό:

*«μηδ' ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ' ὄμμασι προσδέξασθαι,
πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρεῖς ἕκαστον ἐπελθεῖν,
πῇ παρέβῃν; τί δ' ἔρεξα; τί δέ μοι δέον οὐκ. ἐτελέσθη;»*

Κι' ἔτσι τελείωνε τὴ μέρα του καθὼς τὴν ἄρχισε, καὶ μὲ τὸν ἦχο τῆς λύρας προπαρασκεύαζε τὸν ἑαυτοῦ γιὰ ἓνα ὕπνο γαλήνιο καὶ γλυκό, πού θὰ τὸν ξαλάφρωνε ἀπὸ κάθε θάρος πού ἔφερε ἡ φασαρία τῆς μέρας.

Καὶ ὅπως ὁλόκληρος ὁ δῖος τῶν Πυθαγορείων ἦτανε ἀρετὴ καὶ μόνο ἀρετὴ, ἔτσι καὶ τὸ τέλος τους ἦτανε ἰλαρὸ καὶ ἀνώδυνο. Τὰ σώματα ἐκείνων πού πέθαιναν, τὰ ξάπλωναν ἀπάνω σ' ἓνα κρεββάτι γεμιστὸ ἀπὸ φύλλα μυρτιᾶς, ἐλῆᾶς καὶ χουρμαδιᾶς κι' ἀντὶ γιὰ ἄλλη θυσία, κάνανε κατὰ τὴν κηδεῖα τοὺς μυστηριώδικες τελετές³⁸. Ὅταν συνέδῃ στὸν Κρότωνα ἡ ἐξόντωση τῶν Πυθαγορείων, πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς κατόρθωσαν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ κεῖ, ἀνάμεσά τους δὲ καὶ ὁ Λύσις, ὁ δάσκαλος τοῦ Ἑπαμεινώνδα. Ἀφοῦ δὲ κείνος πέθανε στὶς Θῆβες, οἱ σύντροφοί του ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ἔχοντας τὸ φόβο, μήπως καὶ δὲν τοῦ κάμανε κατὰ τὴν ταφή του, τὰ κανονισμένα, στείλανε στὶς Θῆβες τὸν Θεάνορα, μὲ σκοπὸ νὰ φιλοδωρήσῃ κείνους πού νοσηλέψανε τὸν Λύσι γιὰ νὰ τοῦ δώσουν τὸ νεκρὸ σῶμα του· ἀλλ' ὅμως ὁ Ἑπαμεινώνδας, ὁ ὁποῖος ἦτανε μυημένος στὰ Πυθαγόρεια μυστήρια, εἶχε προλάβει κι' ἔθαψε, κατὰ τὸν συνηθισμένον τους τρόπο, τὸ δάσκαλό του.

Τέτοια ἦτανε, μὲ λίγα λόγια, ἡ διδασκαλία τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνθρώπου, πού εἶναι κι' ὁ πρῶτος πού ἔμαθε τοὺς Ἕλληνες νὰ χρησιμοποιοῦνε τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμά. Καὶ γιὰ νὰ εἶναι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία του πιὸ εὐκολονόητη, μεταχειριζότανε μερικὲς παροιμίες συνοπτικὲς, στὶς ὁποῖες περιλαμβάνονταν τὸ δόγματά του, καθὼς λέγει ὁ Ἰάμβλιχος,

38. Πλίν.: Ἱστ. Ἑθν. ΛΒ' 12.

«Ἰδιότροπός τε μὴν καὶ συμβολικὴ ἦν ἡ σύμπασα Πυθαγόρειος ἀγωγή καὶ αἰνίγμασί τισι καὶ γρίφοις ἐκ γε τῶν ἀποφθεγμάτων εἰκνυῖα διὰ τὸ ἀρχαῖζειν τῷ χαρακτήρι καθ' ἅπερ καὶ τὰ θεῖα τῷ ὄντι καὶ Πυθόχρηστα λόγια, δυσπαρακολούθητά πως καὶ δυσερμηνευτα φαίνεται τοῖς ἐκ παρέργου χρηστηριαζομένοις».

Τέτοιες δὲ παροιμίες ἦταν:

«Πῦρ σιδήρῳ μὴ σαλεύειν»
 «Ζυγὸν μὴ ὑπερβαίνειν»
 «Μὴ γεύεσθαι μελανούρων»
 «Σιτίον εἰς ἀμίδα μὴ ἐμβάλλειν»
 «Ἐπὶ χοίνικας μὴ καθίζειν»
 «Καρδίαν μὴ ἐσθίειν»
 «Φορτίον συγκαθαιρεῖν καὶ μὴ συνεπιτιθέναι»
 «Τὰ στρώματα ἀεὶ συνδεδεμένα ἔχειν»
 «Ἐν δακτυλίῳ εἰκόνα θεοῦ μὴ περιφέρειν»
 «Χύτρας ἵχνος συγγεῖν ἐν τῇ τέφρᾳ»
 «Ἐλαδίῳ εἰς Θάκον μὴ ὁμόργνυσθαι»
 «Πρὸς ἥλιον τετραμμένον μὴ μιχεῖν»
 «Ἐντὸς λεωφόρου μὴ βαδίζειν»
 «Ἀπονυχίσμασι καὶ κουραῖς μὴ ἐπουρεῖν μηδὲ ἐφίστασθαι»
 «Ὁξεῖαν μάχαιραν ἀποστρέφειν»
 «Ἀποδημοῦντα ἐπὶ τοῖς ὄροις ἀνεπιστρεπτεῖν»
 «Γαμψώνυχα μὴ τρέφειν»
 «Μὲ ραδίως δεξιὰν ἐμβάλλειν»
 «Ὅμοροφίους χελιδόνας μὴ τρέφειν»
 «Κυάμων ἀπέχεσθαι»

τὸ ὁποῖο οἱ νεώτεροι μετατρέψανε σὲ «Πυθαγορικὸς κυάμους μὴ ἔσθιε», ποὺ σημαίνει, νὰ μὴν ἀδικῇς³⁹.

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο πολλοὶ τὸ ἐξηγήσανε κατὰ διαφόρους τρόπους. Οἱ ἀρχαῖοι ἀποδίδανε στὰ κουκιά παράδοξες καὶ γελοῖες μαζύ, ἰδιότητες. Ὁ Πορφύριος, στὸ βίο τοῦ Πυθαγόρα ἀναφέρει τὸ μῦθο ὅτι τὰ κουκιά περιέχουν μιὰ οὐσία, ἡ ὁποία εἶναι συστατικὸ μέρος τῆς ἐμψυχῆς ἐκείνης ὕλης, τῆς ὁποίας ἓνα κομμάτι εἶναι ἡ ψυχὴ μας· ὅταν λοιπόν, λέει, πάρει κάποιος λουλούδια τῆς κουκιάς τότε ποὺ ἀρχίζουν νὰ εὐωδιάζουν, καὶ ἀφοῦ τὰ βάλει σὲ δοχεῖο, θάψει τὸ δοχεῖο στῇ γῇ, ἂν πάη ὕστερα ἀπὸ 90 μέρες, κι' ἀνοίξει τὸ δοχεῖο,

39. Ἀποστ. Παροιμ. ΙΕ. 11.

θὰ θρῆ μέσα ἓνα παιδικὸ κεφάλι! Ἀλλὰ ὁ Πυθαγόρας φαίνεται πῶς δὲ μιλοῦσε γιὰ ἀποχὴ ἀπὸ τὰ κουκιά κατὰ κυριολεξίαν, ἀφοῦ καθὼς μαρτυράει καὶ ὁ Ἀριστόξενος, πολλές φορές στὸ τραπέζι του χρησιμοποιοῦσε κουκιά, ἀλλὰ ἔλεγε γιὰ τὰ κουκιά μὲ τὰ ὁποῖα γινότανε κεῖνα τὰ χρόνια οἱ ἐκλογές τῶν ἀρχόντων, δηλαδή ἀπαγόρευε στοὺς μαθητές του νὰ μπερδεύωνται στοὺς πολιτικούς ἀγῶνες. Ἐπειδὴ δὲ τὰ κουκιά εἶναι «ἀνεμώδη» καὶ κάνουν τίς γυναῖκες στειρές κι' ἔχουν ἀποτελέσματα καταστρεπτικά γιὰ τὴν υἰεία, ἴσως οἱ μαθητές του ἀργότερα νὰ πάψανε νὰ τὰ τρῶνε ⁴⁰.

Ὅπως δὲ καὶ νᾶχη αὐτὴ ἢ ὑπόθεση, ὁ Διονύσιος ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν, ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσε νὰ μάθῃ τὴν αἰτία πού δὲν τρώγανε κουκιά, διέταξε νὰ συλλάβουν καὶ νὰ τοὺς παρουσιάσουν στὸν ἴδιο, ὅποιους θὰ τύχαινε, Πυθαγορείους· οἱ δὲ στρατιῶτες του συναντήσανε δέκα ἀπὸ αὐτοὺς, πού πηγαιναν ἀπὸ τὸ Τάραντα στὸ Μεταπόντιο, καὶ θέλησαν νὰ τοὺς συλλάβουν, ἀλλὰ οἱ Πυθαγόρειοι τότε ἄρχισαν νὰ τρέχουν γιὰ νὰ σωθοῦνε. Καταδιωκόμενοι, φτάσανε σ' ἓνα χωράφι γεμῆτο κουκιά, ἐκεῖ δὲ προτιμήσανε νὰ σφαχτοῦνε, παρὰ νὰ πατήσουν τὰ κουκιά. Τελικὰ οἱ στρατιῶτες πιάσανε τὸν Μιλλία τὸν Κροτωνιάτη καὶ τὴ γυναῖκα του Τίμυχα ἀπὸ τὴ Λακωνία, καὶ τοὺς φέρανε στὸν τύραννο, ὁ ὁπείσας, θέλοντας νὰ μάθῃ γιατί οἱ ἄλλοι Πυθαγόρειοι προτιμήσανε νὰ σφαχτοῦνε, παρὰ νὰ μποῦνε στὸ χωράφι, διέταξε νὰ βασανίσουν τὴν Τίμυχα. Ἐκείνη δέ, ἐπειδὴ φοδῆθηκε μὴ τυχόν κι' ἀναγκαστῇ ἀπὸ τὰ βασανιστήρια νὰ ὁμολογήσῃ τὸ μυστικό, ἔκοψε τὴ γλῶσσα της μὲ τὰ δόντια καὶ τὴν ἔφτυσε στὰ μοῦτρα τοῦ τυράννου. Μιὰ ἄλλη δὲ Πυθαγορεία, πού τὴ βασάνιζαν γιὰ νὰ πῇ γιατί δὲν τρώει κουκιά, ἀποκρίθηκε: «Φ ἄ γ ο ι μ' ἄ ν, ε ἰ ε ἰ π ο ι μ' ἄ ν». Κι' ὅταν τὴ βιάζανε γιὰ νὰ φάῃ κουκιά εἶπε: «Ε ἰ π ο ι μ' ἄ ν, ε ἰ φ ἄ γ ο ι μ' ἄ ν» κι' ἔκοψε τὴ γλῶσσα της γιὰ νὰ μὴν ἔχῃ τὸ ὄργανο γιὰ τὸ λόγο καὶ γιὰ τὴ γεύση.

Ὁ κύριος λοιπὸν σκοπὸς τοῦ Πυθαγόρα ἦτανε ἡ ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων. Ἐπιθυμοῦσε νὰ διαπλάσῃ τὸν ἄνθρωπο, δηλαδή ν' ἀναπτύξῃ σ' αὐτὸν κάθε τι τὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ κάθε τι τὸ κακὸ, φέροντας τοὺς ἀνθρώπους τὸν ἓνα κοντὰ στὸν ἄλλο καὶ συνδέοντάς τους μὲ δεσμὸ ἀκατάλυτο. Ἔτσι οἱ Πυθαγόρειοι δὲν θυμῶνανε ποτέ, οὔτε κακολογοῦσαν· δὲν κλαίγανε καὶ δὲν παραπονούντανε γιὰ τίς δυστυχίες τους· δὲν τοὺς τάραζε ποτὲ ὁ φόβος ἢ ὁ κίνδυνος καὶ δὲν ξεπέφτανε ποτὲ σὲ παρακάλια καὶ σὲ κολακείες. Ἀπαλλαγμένοι δὲ ἀπὸ κάθε πάθος, ἦταν ἔτοιμοι νὰ θυσιαστοῦνε γιὰ τοὺς ἄλλους· γιὰ νὰ δοῦμε δὲ τὴ μενάλῃ τους ἀρετὴ μᾶς φτάνουν ἀπὸ πολλὰ ἄλλα, τὰ παρακάτω παραδείγματα:

40. Ἰπποκράτης: περὶ διαίτης Β. 13. Κλημ. Ἀλεξ.: Στροφι. Γ 521.

Όταν ήτανε τύραννος τῆς Σικελίας ὁ Διονύσιος, ἕνας Πυθαγόρειος, ὁ Φιντίας μὲ τὸνομα, ποὺ πιάστηκε μὲ τὴν κατηγορία ὅτι ἐπιβουλεύτηκε τὴ ζωὴ τοῦ τυράννου, καὶ καταδικάστηκε σὲ θάνατο, παρακάλεσε τὸν τύραννο νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ γιὰ λίγο χρόνο νὰ βγῇ ἀπὸ τὴ φυλακὴ γιὰ νὰ ταχτοποιήσῃ τίς ἰδιαίτερες ὑποθέσεις του, ὑποσχότανε δὲ ὅτι θὰ γυρίσῃ ξανὰ στὴ φυλακὴ, καὶ διακήρυχνε ὅτι μποροῦσε νὰ παρουσιάσῃ κ' ἐγγυητῇ. Ὁ Διονύσιος, ὁ ὁποῖος δὲν πίστευε πῶς θὰ βρεθῇ ἄνθρωπος γιὰ νὰ ἐγγυηθῇ ὑπὲρ ἐνὸς καταδίκου σὲ θάνατο, δέχτηκε τὴν πρόταση καὶ ὁ Φιντίας τότε παρουσίασε ἕναν ἄλλο Πυθαγόρειο, ποὺ τὸν λέγανε Δάμωνα, ὁ ὁποῖος χωρὶς τὸν παραμικρὸ δισταγμὸ ἀνάλαβε ὅλη τὴν εὐθύνη, ἔτσι δὲ ἐπιτρέψανε στὸ Φιντία νὰ βγῇ ἀπὸ τὴ φυλακὴ. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐπαινοῦσανε τὴν ὑπερβολὴ τῆς φιλίας τοῦ Δάμωνα, πολλοὶ δὲ τὸν κατηγοροῦσανε γιὰ ἄμυαλο, ὅλοι δὲ περιμένανε τὴν καθορισμένη ὥρα, γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν ἂν ὁ Φιντίας θὰ κρατήσῃ τὴν ὑπόσχεσή του καὶ θὰ ἐπιστρέψῃ στὴ φυλακὴ· μόνο δὲ ὁ Δάμωνας ἔδειχνε τὴν πιὸ μεγάλη ἀταραξία. Πραγματικά, στὴν ὀρισμένη ὥρα ἐπέστρεψε τρεχᾶτος ὁ Φιντίας κι' ἀφοῦ ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν εὐθύνη τὸν φίλο του, πρόσφερε τὸν ἑαυτοῦ στὸν δῆμιο. Τότε ὁ Διονύσιος, ποὺ θαύμασε τὴ γενναιοφροσύνη τῶν δυὸ φίλων, τοὺς ἄφησε ἐλευθέρους καὶ τοὺς παρακάλεσε νὰ τὸν πάρουνε κι' αὐτὸν τρίτο στὴ φιλία τους.

Ἐνας ἄλλος Πυθαγόρειος ποὺ πεζοποροῦσε, ἔφτασε κατακουρασμένος σ' ἕνα ξενοδοχεῖο καὶ κεῖ ἀρρώστησε θαρειαί· νοιώθοντας δὲ πῶς φτάνει τὸ τέλος του κι' ἐπειδὴ δὲν εἶχε νὰ πληρώσῃ τὸν ξενοδόχο γιὰ τίς περιποιήσεις ποὺ τοῦ ἔκαμε κατὰ τὴν ἀρρώστειά του, τοῦ ζήτησε ἕνα σανίδι, χάραξε ἀπάνω κάτι συμβολικὰ γράμματα κι' εἶπε στὸν ξενοδόχο νὰ ἐκθέσῃ τὸ σανίδι στὸ δρόμο. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπεβίωσε, ὕστερα δὲ ἀπὸ πολὺ καιρὸ πέρασε ἀπὸ κεῖ ἕνας ἄλλος Πυθαγόρειος, ὁ ὁποῖος, ὅταν εἶδε τὰ συμβολικὰ γράμματα τοῦ σανιδιοῦ, ξόφλησε στὸν ξενοδόχο τὸ χρέος τοῦ πεθαμένου συντρόφου του, καὶ κατόπιν ἐξακολούθησε τὸ δρόμο του.

Μπαίνοντας κάποτε ὁ Εὐρύφημος ὁ Συρακούσιος στὸ ναὸ τῆς Ἥρας, ἀντάμωσε τὸν Λύσι ποὺ ἔβγαινε ἔξω καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ περιμένη λιγάκι, ὥσπου νὰ προσευχηθῇ, καὶ νὰ βγῇ κι' αὐτός. Ὁ Εὐρύφημος τελείωσε τὴν προσευχή του, ξέχασε τί εἶχε παραγγεῖλει στὸ Λύσι καὶ βγῆκε ἔξω ἀπὸ ἄλλη πόρτα. Τὸ βράδυ ἐκεῖνο ὁ Λύσις δὲν πῆγε στὴν παρέα τῶν συντρόφων του, ἐπίσης δὲ καὶ τὴν ἄλλη μέρα· κι' ἐνῶ ὅλοι ἀπορούσανε γιὰ τὴν ἀπουσίαζε τόσο πολὺ, ὁ Εὐρύφημος θυμῆθηκε τί εἶπε στὸ Λύσι χθὲς ποὺ ἦτανε στὸ ναὸ. Ὁταν δὲ πῆγε ἐκεῖ, βρῆκε τὸν σύντροφό του νὰ κάθεται στὴν ἴδια ἐκεῖνη θέσῃ ποὺ τὸν ἄφησε ἀπὸ τὴν προηγούμενη μέρα, κι' ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν περιμένη!!

Τέτοιος υπήρξε ο μεγάλος εκείνος άντρας τής αρχαιότητας, και τέτοια είναι τ' αποτελέσματα τής διδασκαλίας του. Ἡ Σάμος καυχιέται για τή γέννηση τοῦ Πυθαγόρα, κι' αν ή ιστορία της δέν είχε νά παρουσιάση κανένα άλλο ένδοξο, αλλά για τόν άντρα μονάχα αὐτόν δικαιούται νά είναι παντοτινά περήφανη, γιατί ο Πυθαγόρας ἀπό παλῆά θεωρήθηκε ὅτι είναι τὸ ἄκρον ἄωτον τής ἀνθρώπινης σοφίας, και οί τιμές τίς ὅποιες ἀξιώθηκε σέ ὅλους τοὺς αἰῶνες, ἐπιδεδαιώνουν τὰ λεγόμενά μας. "Όταν κατά τόν Σαμνιτικὸ πόλεμο, τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν ὑπόδειξε στοὺς Ρωμαίους νά στήσουν στὸ πιὸ σπουδαῖο σημεῖο τῆς Ρώμης δυὸ ἀνδριάντες, τὸν ἓνα για τὸν πιὸ σοφὸ, και τὸν ἄλλο για τὸν πιὸ γενναῖο ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἐκεῖνοι διαλέξανε σάν τέτοιους, τὸν Πυθαγόρα και τὸν Ἀλκιδιάδη, και στήσανε τοὺς ἀνδριάντες τους στήν πλατεῖα τῶν Κυρικῶν⁴¹. Καί οἱ Σαμιῶτες τοῦ στήσανε ἀνδριάντα στή Σάμο. Ἀλλά κι' ἄλλοι ὑπῆρχανε ἀνδριάντες του, και στὸ δημόσιο γυμνάσιο τοῦ Ζευξίππου, στήν Κωνσταντινούπολη. Γι' αὐτόν δέ τὸν ἀνδριάντα, λέει ὁ Χριστόδωρος ὁ Κοπτίτης:

. ἰστάμενος δὲ
ἔπρεπε Πυθαγόρας Σάμιος σοφός· ἀλλ' ἐν Ὀλύμπῳ
ἐνδιάνειν δοκέεσκε, φύσιν δι' ἐβιάζετο χαλκοῦ
πλημμύρων νοερῇσι μεληδόσιν· ὥς γὰρ οἶω
οὐρανὸν ἀχράντοισιν ἐμέτρεε μοῦνον ὀπωπαῖς⁴²

Ἀλλά ὁ Πυθαγόρας ἀπόλαψε τιμές μεγαλύτερες, και μπορούμε νά ποῦμε σκανδαλώδεις, κατά τὰ κατοπινὰ χρόνια. Ἡ φιλοσοφία του ἔφτασε μέχρι τοὺς Ἰνδοὺς και τοὺς Ἀσιάτες εἰδωλολάτρες, κι' ὡς τὰ σήμερα δὲ ὑπάρχει μιὰ αἵρεση Μωαμεθανική, ἰδίως στήν Περσία, ὅπου διδάσκεται ή διδασκαλία του ἀπὸ τοὺς «Σ ο φ ὕ ς», δηλ. τοὺς ἱεροφάντες. Μερικοὶ Ἀσιάτες πιστεύουν πῶς τὸν γέννησε παρθένος· μιὰ δὲ χριστιανική αἵρεση, ή αἵρεση τῶν Γνωστικῶν, κατά τήν ἐποχὴ τοῦ σκοτεινοῦ μεσαίωνα, κατάταξε μεταξὺ τῶν ἁγίων και τὸν Πυθαγόρα· κι' ἔτσι οἱ ὁπαδοὶ τῆς αἵρεσης αὐτῆς, εἶχανε τοποθετημένη τήν εἰκόνα του, δίπλα στήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ με τήν ἴδια δὲ εὐλάβεια θυμιάζανε και προσκυνούσανε και τίς δυό⁴³.

Μετά δὲ τὸ θάνατο τοῦ Πυθαγόρα, τὰ μὲν παιδιὰ του με τή μητέρα τους πήγανε στή Σάμο, ὅπου ζήσανε μέχρι τὸ θάνατό τους, οἱ δὲ μαθητές του, ποὺ διασκορπιστήκανε δῶ και κεῖ, διαδόσανε τὸ φιλοσοφικό του σύστημα και τιμηθήκανε πάρα πολύ. Ὁ Ζάμολξις π.χ. ποὺ ἦτανε δοῦλος του, θεοποιήθηκε ἀπὸ

41. Πλούταρχ.: στὸ βίῳ Νουμῶ 8.

41. Ἑλλήν. Ἀνθολογία Τόμ. Α. σ. 42 (στή Λατινική γλῶσσα).

43. Ἐπιφ. Τόμ. Α. σ. 53. Εἰρήν. κατά αἵρετ. 101.

τοὺς Γέτες, ὁ δὲ Χαρώντας ἔγινε νομοθέτης στὸ Ρήγιο, ἐνῶ ἄλλοι μὲ ἄλλους τρόπους, εὐεργέτησαν τοὺς ἀνθρώπους. Ὡστόσο, τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Πυθαγόρα ἀντιμετώπισε καὶ πολλοὺς ἐχθροὺς, κυρίως μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι στὶς ἐνέργειές τους τὶς ιδιοτελεῖς, συναντούσαν ἐμπόδιο ἀνυπέρβλητο, τὴν αὐστηρὴ ἠθικὴ τῶν Πυθαγορείων.

Ἡ δημοκρατικὴ μερίδα τοῦ Κρότωνα, πρὸς τὴν ὁποία ἦταν ἐχθρικά τὰ κηρύγματα τοῦ Πυθαγόρα, ἀποστρέφονταν τὶς ἀριστοκρατικὲς ιδέες τῶν Πυθαγορείων καὶ ἀποφάσισε τὴν ἐξόντωσή τους. Ἀκόμα δὲ ὁ Κύλωνας, ἄνδρας πλούσιος καὶ ἐνδοξος ἀλλὰ τυραννικὸς καὶ ἀλαζονικὸς στὸ χαρακτήρα, ὅταν ζήτησε νὰ γίνῃ μέλος τῆς ἐταιρίας καὶ οἱ Πυθαγόρειοι τὸν διώξαν γιὰ τὰ ἥθη του, ἐνώθηκε μὲ ἓναν ἄλλο δημαγωγό, τὸν Νίνωνα, ποὺ τοὺς μισοῦσε ἀπὸ προσωπικοὺς λόγους, καὶ ἄρχισαν νὰ ξεσηκώνουν μὲ κάθε τρόπο τὸν ὄχλο ἐνάντια στοὺς Πυθαγορείους. Τὸ γνωμικὸ «κυάμων ἀπέχεσθαι» κατακρίθηκε πῶς ἀποβλέπει στὴ διαίρεση τῶν πολιτῶν, καὶ ὁλόκληρη ἡ πυθαγόρεια διδασκαλία θεωρήθηκε πῶς εἶναι ὁ μόνιμος κίνδυνος γιὰ τὶς λαϊκὲς ἐλευθερίες. Ἔτσι λοιπόν, ἐνῶ μιὰ μέρα οἱ Πυθαγόρειοι ἦταν μαζεμένοι στὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ πανηγυρίζανε τὴν ἐορτὴ τῶν Μουσῶν, ὥρμησε ἐναντίον τους ὄχλος πολὺς καὶ λυσσασμένος καὶ σκότωσε 60 ἢ καθὼς λένε ἄλλοι, 300, μονάχα δὲ δύο, ὁ Ἀρχύτας καὶ ὁ Λύσις, καταφέρανε νὰ σωθοῦνε ἀπὸ τὴ σφαγὴ. Ὅταν δόθηκε τὸ σύνθημα ἀπὸ τὸν Κρότωνα, οἱ Πυθαγόρειοι καταδιωχτήκανε παντοῦ μὲ μεγάλη σκληρότητα καὶ στίς ἐλληνικὲς πόλεις τῆς Ἰταλίας ἔγιναν στάσεις καὶ ξεσπάσανε κάθε εἶδους ταραχὲς καὶ ἐπακολούθησαν ἀφθονοὶ φόνοι⁴⁴. Στὰ 490 π.Χ., μὲ τὴν ἐπέμβαση τῶν Ἀχαιῶν, ἀποκαταστάθηκε ἡ εἰρήνη καὶ δόθηκε γενικὴ ἀμνηστεία στοὺς Πυθαγορείους· ἐκεῖνοι ὅμως, ἐπειδὴ βλέπανε τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα σὰν φοβερὸ καὶ τρομερὸ, δὲν πῆραν μέρος στὰ δημόσια πράγματα, καὶ οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν στὸ Ρήγιο, ὅπου ἐξακολούθησαν νὰ ἐφαρμόζουν μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια τὰ διδάγματα τοῦ Πυθαγόρα μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη.

Κι' ὄχι μονάχα ὡς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς αἰῶνες κατόπιν ἐπέζησε τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Πυθαγόρα. Κατὰ τὸν πρῶτο αἰῶνα π.Χ. οἱ νεο-Πυθαγόρειοι συγκροτήσανε δικιά τους αἵρεση, στὴν ὁποία ἀνῆκε καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ἀπὸ τὴν Τύρο, ποὺ ἀποκλήθηκε Θαυματουργός. Οἱ δὲ εἰδωλόλατρες: Πορφύριος ἀπὸ τὴν Τύρο καὶ ὁ μαθητὴς του Ἰάμβλιχος ἀπὸ τὴ Χαλκίδα, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποίησαν ὑδριστικὴ γλῶσσα κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὀχυρώθηκαν πίσω ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ Πυθαγόρα γιὰ νὰ χτυπήσουν ἀπὸ κεῖ

44. Πολύβ. Β. 39.

τις ἀλήθειες τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Ἰώσηπος δὲ λέει, ὅτι ἀπὸ τοῦς Ἑβραίουσιν οἱ Ἑσσαιοὶ ζοῦσαν τὴν ζωὴν τοὺς σύμφωνα μὲν τῶν ἀρχῶν τοῦ Πυθαγόρα⁴⁵. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, κατὰ τὸν 5ο αἰῶνα, ὁ καρδινάλιος Νικόλαος Κουζαῖος καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν ὁ Ἰορδάνης Μπροῦνο, ἀναδείχτηκαν θερμοὶ ὑποστηρικτὲς τοῦ συστήματός του. Ὁ Λέϊμπνιτς ἐξύμνησε τὴν Πυθαγόρεια διδασκαλία καὶ εἶπε ὅτι «κλείνει μέσα της τὴν πρὸ ὑγιεινὴ καὶ πρὸ ψηλὴ, ἀπὸ τῆς σοφίας τῶν ἀρχαίων». Τέλος δέ, ἡ ἐταιρεία τῶν «Ἑ λ ε υ θ έ ρ ω ν Κ τ ι - σ τ ῶ ν» καὶ ἡ λεγομένη «Ἀ ρ μ ο ν ι κ ῆ Σ ύ σ τ α σ ι ς», προσπαθῆσανε τὸν 18ο αἰῶνα νὰ ξαναζωντανέψουν τὸν Πυθαγορισμό. Κι' ἀνάμεσα στοὺς νεώτεροὺς βρίσκονται ἐπίσης πολλοί, οἱ ὅποιοι ὀνειροπολοῦνε τὴν ἐπικράτηση τῆς μυστηριώδους αὐτῆς διδασκαλίας.

45. Ἰώσηπ. Ἀρχαιολ. ΙΕ. 10. 4.

Μαϊάνδριος

Όταν ὁ Πολυκράτης ἔφυγε ἀπὸ τῆ Σάμο καὶ πήγαινε νὰ συναντήσῃ τὸν Ὀροίτη, ἄφησε ἀναπληρωτὴ του στὸ τυραννικὸ καθεστῶς, τὸν γραμματέα του Μαιάνδριο, γυιὸ τοῦ Μαιανδρίου, δηλαδὴ ἐκεῖνο τὸν ἴδιο ποὺ ἔστειλε προηγούμενα γιὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τίς διαθέσεις τοῦ δόλιου σατράπη, καὶ ὁ ὁποῖος χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ συντέλεσε στὸ χαμὸ του. Ὁ Μαιάνδριος δέ, μόλις ἔμαθε τὸν οἰκτρὸ θάνατο τοῦ Πολυκράτη, ἔδειξε στὸν κόσμο πὼς εἶναι πολὺ δίκαιος ἄνθρωπος, κι' ἀφοῦ πρῶτα ἔχτισε βωμὸ στὸν Δία τὸν Ἐλευθερωτῇ, μὲ τέμενος ὁλόγυρα, κάλεσε ἔπειτα σὲ συγκέντρωση τοὺς πολῖτες καὶ τοὺς εἶπε: «Ὅλοι βέβαια ξεύρετε ὅτι σὰν ἐπίτροπος παρέλαβα τὸ σκῆπτρο καὶ τὴν ἐξουσία τοῦ Πολυκράτη, καὶ γι' αὐτὸ ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ σᾶς διοικῶ. Ἀλλ' ὅμως, αὐτὸ γιὰ τὸ ὅποιο κατηγορῶ τοὺς ἄλλους, δὲν θέλω νὰ τὸ πράξω ἐγὼ μὲ τὴ θέλησή μου, γιατί οὔτε ὁ Πολυκράτης μοῦ ἄρεσε, ἐπειδὴ ἦτανε πάρα πολὺ τυραννικὸς πρὸς τοὺς ὁμοίους του, οὔτε καὶ κανένας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κάνουν τὰ ἴδια. Τώρα δὲ ποὺ κεῖνος ὑπόκυψε στὴ σκληρὴ του μοῖρα, ἐγὼ σᾶς παραδίνω τὴν ἀρχὴ καὶ κηρύχνω ἰσονομία γιὰ ὅλους· κάντε μου δέ, ἂν θέλετε, τὴν τιμὴ νὰ χαρίσετε σὲ μένα καὶ στοὺς ἀπογόνους μου τὸ δικαίωμα νὰ ἱερατεύουμε σ' αὐτὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Ἐλευθερωτῇ Δία, ποὺ ἐγὼ κατασκεύασα, καὶ στὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου σᾶς ἀνακηρύχνω ἐλευθέρους».

Τὰ δίκαια αὐτὰ λόγια τοῦ Μαιανδρίου, δὲν τοὺς εὐχαρίστησαν ὅλους, γιατί ἦτανε πολλοὶ οἱ παθόντες ἀπὸ τὸν Πολυκράτη καὶ εἶχε πολλοὺς ἐχθροὺς τὸ τυραννικὸ καθεστῶς. Σηκώθηκε λοιπὸν ἓνας ἀπὸ τοὺς Σάμιους πρόκριτους, ὁ Τελέσαρχος, κι' ἀπάντησε στὸν Μαιάνδριο μὲ τὰ παρακάτω ὑβριστικὰ λόγια: «Ἀλλὰ σύ, τιποτένιε κι' ὀλέθριε ἄνθρωπε, ἵσουν ἀνάξιος γιὰ νὰ μᾶς κυβερνήσῃς, κι' ὀφείλεις μονάχα νὰ λογοδοτήσῃς γιὰ τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα διαχειρίστηκες». Ὁταν ὁ Μαιάνδριος ἄκουσε τὰ πικρὰ αὐτὰ λόγια, σκέφτηκε πὼς ἂν ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐξουσία, θὰ γίνῃ κάποιος ἄλλος τύραννος, ἀκόμα δὲ φοβήθηκε πὼς θὰ καταδιωχτῇ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Πολυκράτη καὶ ἀποφάσισε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀρχή. Μπῆκε λοιπὸν στὴν ἀκρόπολη, καὶ μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι πρόκειται, κατὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ Τελέσαρχου, νὰ δώσῃ λόγο γιὰ τὰ χρήματα ποὺ διαχειρίστηκε, προσκάλεσε ἐκεῖ τοὺς πρὸ σημαίνοντες πολῖτες, τοὺς ὁποῖους, μόλις πήγανε, τοὺς ἔπιασε καὶ τοὺς ἔκλεισε στὴ φυλακὴ. Ἐνῶ δὲ ἔτσι εἶχε φυλακισμένους πολλοὺς πολῖτες κι' ἄρχισε νὰ στερεώνει